

אדר ב' תשל"ח — מרץ 1978

בהתאת משרד החינוך והתרבות, המזר לספרות ילדים, ירושלים, דוח המלך 18.

19-12-1977

עיוון ומחקר

" עברית נזכורה": על קצר שירי גויה ילדים העברית מתקופת תחיתת הלשון

גלאם

מאת א"י גלאם פאר

תיקה שאצלה גילתי מחברת זו, הגב' עבריט אנחנה, עברית נדבורה; עברית נלמדה, עברית נזכורה" — כך שרנו ילדי גראהילדים העברי בארץ-ישראל בתקופת השלטון הטורקי. השיר "עבריט אנחנו" מופיע, כתוב בכתבבה המלא ונאה בעט שנובללה בתוך קשת דיו סגול, באחד הדפים המצחיבים של מחברת קרוכה בבד שחורה, מחברת המכילה אוסף גדול של שירים, מתקופת תחיתת הלשון העברית. שירידן מתקופת תחיתת הלשון העברית. את תחומה הסופי של תקופה זו, שבה נשתנה העברית לשפת יוסדים מדוברת, אפשר לקבוע באמצעות העשור השני של המאה שלנו. לפי עבודתה של הגנטה הור

2. השירים כתובים על גבי 40 עליים המהווים יותר ממחצית המחברת, ומתחילה מצידה הימני. מצידה השמאלי מכילה המחברת 17 עליים של רישומות-לימודים בגרמנית, כתובות בדיו דומה לו של חלק מהשירים. נשאי הרה שימותם הם תולדות-חיהיהם של פסטולוצי ופרבל, סקירות של ההיסטוריה של הפדגוגיה, של תורתו של פרבל, והוואות לעירicity מערכתי למודים לנו. בין הרשימות השונות בגרמנית יש כמה עליים דקים.

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר אוריאל אופק (יועץ מדעי), ד"ר מנוחה גלבוע, חוה ויל, ד"ר אסתר טרסי, בתיה מעו

סבב

כל הזכויות שמורות

בhomepage קרן לזכרה של ליבי ברקסון אורה"ב 18. דוד המלך

בסיום קרן לזכרה של ליבי ברקסון אורה"ב

לא הצלחתני, לדוגמה, לאთר אפיו תר' גום של שיר-ילדים אחד מאנגלית, לרבות שירים מסוג "אמא אווזה". אפיו אם נכלול את השירים בנוסאים כלילים (שי רימשחק, בעלי חיים, תנויות הנוף וכו'), לא נכיר בלקט כל השפעה של סביבה "ארה", ולא נמצא בו תאור של הווי זה. ישנו רק ארבעה שירים שנושאים אגדה "ארופאית" כמו היפפה הנרדמת (42) ודווקא כאן נתנו לה את השם העברי יונה, או "משחק שלגיה" (155), שעור רזונפלד, זלמן שניאור, אהרן ליבושיצקי, שאל טשרניחובסקי ועוד, שכתו במירן חד שירים המיעדים לילדים. במקרים רבים, עברו אחדים מהשירים המליציים יותר פישוט מילים והתאמת מושגים לגיל הגן.

במרכז אין משקלם של השירים המתרגמים מרגש במיוחד. צפּבּ השירים המתרוגנים הם שירים בנושאיםילדות הנפוצים בעולם כולו, כגון "אחינו יעקב" (71)⁴, או "אחותי רקי אתי" (32)⁵.

12. אוריאל אופק, עולם צייר, אנטיקולופדייה בספרות ילדים, יידים, "מדסה", עמ' 653.

13. יוסף עזריאו, ספר היובל של הסתדרות המזרענית הדרת' – תרפ"ג – תרפ"ח, מרכז הסתדרות המזרעים בירושלים, ערך ד' קמח, תרפ"ט, עמ' 67; פיניסו-טוקניק, עמ' 162.

14. פיניסו-טוקניק, פרקי גן, עמ' 48. תרצה קטינקא, "זכרון מהעיר הרחוק", הד הגן ב' (ה'–ו'), 56. שולשת השירים שהיא מוצעת בדוגמאות לשירים מתרוגנים מוגרמנית, "גד הקט", "מרחקיים צפור באה", ו"שאו ראהונה רעל שמאלית", מופיעים בלקט (מספר 1, 26, 80) בשינוי גרסאות קלים.

15. תרגום מהשיר *"m' tazt kom: Brüderlein"* של הגן פיניסו-טוקניק, שהוא תוכן השירים הראשונים "עפּי" רוב – אברי המفردינן. במספר הסידורי בסוגרים אני מזהה את השיר. לא הצלחתני למצוא סדר או שיטה בליקוט השירים.

16. אין טענתה של הגן פיניסו-טוקניק, שהיא מתכוון לדוגמה של הגן של תקון מהשירים כתובים ממשעה משמשת עד דות שירים אלו, בגרסאות של פנינו, היו בשימוש של מושג בוגריהילדים בא-רצ בתקופה מוקדמת בתולדות הגן, תקרו פה שלפני השתחררתו המוחלטת של החינוך העברי בארץ מטלותיהם באגודות איזור, כגון חברי "עליה" של יהודים גאניה, וכן לפני הغان של לוי קיפניס נחברים "כמעט השירים המקוריים הראשונים בארץ, המכונים לגיל הרך"⁶. לפי עדותה של הגנת החותיקה תרצה קטינקא (גונ-רבץ), היו הגנות ביפו מתרגמות שירין גן מספר-שירים גרמני, כי "לא היה שיר מקורי לגן" עד בואו של לוי קיפניס עם שיריו המקוריים המיועדים לגן העברי. הוא היה הראשון בהז'ה, טענת הגברת קטינקא, "זוכות זו תעמודו לו תמיד"⁷. אכן נהוג לחשוב ש"עד בואו של ל.ק. התפרנסו ילדיינו הרבה משולחים של ארים, מספרות מתרוגמת ומהו שטור-גס"ו. מעשה סיכום של שיריהילדים המייצ-גים את הדור הראשון והשני של ספרות הילדים העברית, ובמיוחד של השירים אשר היו בשימוש פעיל בגני ארץ-ישראל.

3. תעוזת-הצווינים של בעלת המחברת, הסומכת אותה בתורה גנטה, נחתמה בתאריך י' אדר ב' תרע"ג, 15.3.1916, בידי המורה לגננות הכב' דינה-כ' מאיר (בלום) והמורה לגרמנית ומיסד הגן העברי הראשון בירושלים, מר' ישעה כהן. תוכנית הלימודים כללה גם את הנושאים פרס. "ספרות ילדים" ו"זמרה". סביר להניח שלא-

4. חות חלק משירי הלקט נכללו בחומר הלמודים. חסיה פיניסו-טוקניק, פרקי גן, צרכנות ומר' עש, "אוצר המורה", תשכ"ה, עמ' 46. הד' שיטות מונטסורי הגיעו לארץ בשנת תרע"ה/1918; 5. "הגהה" הופיע לראשונה בשנת תרע"ה/1918; "גננו" בשנת תרע"ט/1919.

6. פיניסו-טוקnick, שם, עמ' 48. ראה המדתו של גרשון ברגסון, *שלושה דורות* לדימן ונוורה, י' (1976), עמ' 31.

7. **בספרות הילדים העברית**, עמ' 153.

מה ושליבת יודעים אלו היבט / יודעים
אנו מעת גם קריאה וכתיבת"ה" (144) ²².
כובד הראש החינוכי בוגניזילדים ת-
הן רוחח שיחנק את הילד באופן פעיל ורצויני.
אם במיויחד את הערך היהודי המסורתית
של כבוד ללימודים שכליים ולהנאת הלימוד
הילד לעניינים שכליים וולערכיהרorth, הפנית
בית זאת השתקפה אפיקו באופן סידור
והיחס הגן, שהיתה נהוג עד העשור השני
עלם חי החושים והטבח שיש בהם
mbיטול תורה. גישת חיים זו הייתה אופ-
יינית לחינוך היהודי מדורי דורות. "המ-
הלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואור-
מר: מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה,
עליה עליו הכתוב כאלו מתחייב בńפ-
שוי". לא מעתים משיiri הלקט מייצגים
גישה יהודית מסורתית זו. בית שלישי
של שיר המלמד איזו פעולה אופיינית
היא לפקר-חיים מסוימים בחיה האדם,
מודגמים נטיה זו להערצת הלמדנות בהציד
נו לפני הילד דוגמה לسانוגנרטיבים ראיוי
הנאות להנטגות "נעורה גדולה", דוגמה
שכדי היה שיחיל ישאף להגשים אותה
לכשיתבגר:

התרצו לדעת, התרטו לדעת
מה עושה נעורה גדולה ?

קוראה בספר קוראה בספר
ולומdot בשקיידה, (6)

22. "שליבה", או קליעה כפי שאנו קוראים לה
ביום, היתה, יחד עם "ركימה" ו"קמיטה"
(קפל) עבותות גן אופיינית לשיטתו של פריד-
רי פרבל. שמות מונחים אלה מושנים: על
יות", יודעים הם גם קרווא וכותבו: "ركيد-
شمות חדשים החליט ועד הלשון בשנת תרע"ג
אוצרנות ועד הלשון, מחברת נ' עמי' 99).

19. פיננסוטיכון: ספר היובל, עמ' 161.
20. מגנמה שלתניתלמי או עוררה מחלוקת רבה
באסיפה היסוד של הסתדרות המורים (1903).
21. נח פינס, "עת הביתה, עת ו' חומר, תושיה,
אודסה, טرس"ג (1903).

כדי שלא יהוו מטרד לאמו, אלא ציפו
מהן שיחנק את הילד באופן פעיל ורצויני.
לכן רוחח אז ההשתקפה, שהיעד הראשי
ニ של הגן הוא קודם לכל, למינן רציני
ויסודי, ולא רק שעשוים. חומרה חינוך
בית זאת השתקפה אפיקו באופן סידור
והיחס הגן, שהיתה נהוג עד העשור השני
של המאה שלנו, והזהיר כיთ ביתה
ספרטי. היו גיגנות אשר התגאו שאצלן
לונדים הילדים כל הזמן, ולא מבטלים
זמןם במשחקים "סתם". היו אפיקו גני
ילדים, שהתחילה למד קרוא וכותבו.
בכמה משירי הלקט, שנושם הוא גן
הילדים עצמו. "אל גן הילדים / למד
ולשחק יום יום ביום" (140) ²³ היו היל-
דים שרים; או "הרבה הרבה פה למדנו
/ אף שיחקנו אף רקדנו" (98). מעניין
להבחין איך בשני מקרים אלה גם יחד
קובדמת בשיר המלה המציינת לימודים
למלחה המצינית משחק / בשיר השני שיצ-
טתי, שמחברו נח פינס, המלה "עבד"
נו". שבמקורו שונתה למילה "למדנו"
וכך הומחש ליד ביתר בהירות מה נד-
רש ממנה בגני. בשיר שכאיilo מסכם את
טיבם ופעולותיהם של ילדי הגן "אנחנו
ילדים קטנים ועליזים / חח ח... / צוח-
ה מלודים הראשונים בהוראות ערכירוח
ומוסר ערביים, וכי שאנסה להראות,
מושכתת ברווחה, כששיiri הלקט מגמה
הוראתית ברורה, כששיiri הגן משתמשים
מכמיסריה. בין השאר התרכו הנינים
הဟרים הראשונים בהוראות ערכירוח
ומוסר ערביים, וכי שאנסה להראות,
המורות (זכרון יעקב, ה' באדר, טרס"ג,
1903): "רק זה עתה החרילונו לחיות
באיי חיים טבעיים, והנה, איפוא, עליינו
להשתדל להתאים את לימודינו לחיננו...
bihoud להיות כפרים האוחבים את הדדי
bor העברי ואת העם העברי בכל לבם
ונפשם. זה העיקר ומבלעדי זאת הכל
הבל" ²⁴.

ברוחה של מטרה זו, עשו מחכחות הגן
מאיץ רציני ביותר להקנות הילד את
השפה העברית עם מושגיה וערכיה, ודר-
כה לפתח גם את תודעתו הלאומית ולה-
כך אותו לאחבות עמו. מגנמה זו מرتبطה
בשירהgn "עברים אנחנו", שבו מיתון לה-
אות נסיון (אגב, מסורבל ביותר) להציג
בפי הילד את כל המושגים והמלים הנר-
שבלקט הוא ששיiri הלקט מייצגים גי-
שה הוראתית גלויה מאוד. השיר שבבית
הראשון שלו (החווז גם בסוף של השיר)
פתחתי את דברי, מייצג נטיה שהיתה אז
פחות נושא-או-פנת מאשר בימינו, הכו-
נה שהיתה כען "הרישה והסיפה" של
העברית בארץ, והיא להחיות את
הלשון העברית בשפה היה ומדוברת, וב-
אמצעותה להחיות גם את הרוח הלאר-
מית ולטהרה מאוירת הגלות. הכוונה זו
מושכתת ביטוייה בדבוריו של מנהיג הצ-
יונות "המעשית", מנהם אוסישקין, ש-
טיכם את מגמות החינוך העברי בארץ
בנאומו באסיפה הראשונה של הסתדרות
המורות (זכרון יעקב, ה' באדר, טרס"ג,
באיי חיים טבעיים, והנה, איפוא, עליינו
להשתדל להתאים את לימודינו לחיננו...
כבר בתקופת תחיית הלשון, נחשב גן-
הילדים למוסד חינוכי במלוא משמעו
הමלה. אנשי הדור ההוא לא ראו את
תפקיד הגן כעיסוק הילד בשעות היום
*
ברוחה בכתבה ובפיסוקה המופיעים במקורה.
18. השיר השני במרקארת בז'ימי של ש' ברצ'ין
(גוטמן) משנת תרע"ב הוא גרסה אחת של
שיר זה, בהכוונה לכתיב הספר: "המורות —
שרינו, / בכתיב הספר — מבצרנו! / ... התורה —
דגנו, / חברים כל ישראל ו".

רим) הוא שירים שתוכנם משחקים ופעולות
גוף, כולל שירי לכת, משחקים אכבעות, שירי
מחלול ושירי חיקוי. בכמה מספרות כולל ה-
קט שירי טבע ובעלחחים יותר מכל נושא
אחר.

17. ספר היובל, עמ' 362. כל ציטטה להלן תהיה

בילד. אףלו השירים המזכירים בפה את גנ-הילדים משקפים אותו נסיוון לחנד את הילד לערכים וווחננים נעלמים. חן להליכתם של הילדים לנ-הילדים וחן להפרדים ממנה חבורו שירים שהציגו לו וחזקו את המגמה החינוכית המוצהרת. בשיר מס' 92, מאות המכחן ומיחיה-הלה-שון יהודת גרוובסקי (גור), ניתן לראות עין סיכון של כל יעד החינוך של הגן העברי.

יום נא ילד קום נא קט רוץ לגן הילדים חי שם תשב תלמד מעת שם תחכם תהיה לאיש; את שם הארץ החמודה היא ארץ שם העיר ירושלים ויוהודה שם תלמד נם דברי Shir.

שיר זה חרת בהכרתו של הילד כי בוגרנו לגנ-הילדים, מטרת חינו היא לרד כוש חכמה באמצעות לימודים, וכי ארץ-ישראל היא ארצנו, ירושלים עירנו ויהודת עמו, ושמורת הגן, בין השאר, היא למד זו לאחים. מודגש בשיר זה גם השכנוו מידת והתורה באבות הפעולות הקשו לנויר יהודי להיות עסיה הארץ המבטל את זמנו בחוסר לימודים. כמו בוגרנו אל הגן, כך גם בהפרדו ממן, היה הילד חוזר ומ-שננו גישה זו בשיר המציג באופן חיובי

24. הגנסה הריאונה הייתה מועדת לביט-ספר, אף הזכירה לילדים, בבית השוחטת, "שם תלמד, ילדי הטוב, / קראו עברית, דבר וכותבו, / שם תדע, ילדי התם, / מי אתה, בן איזה עס". ראה י' גרוובסקי ושות' גורדון, *המודר הקטן* תושיה, ורשה, טرس"ה (1904).

אף ברך יברכוו
צמחי ילדי הגננים. (87)

השיר "את מי אני אוהב?" מנסה בנתוי האחرونים לשדל את הילד שיאהב את המוסר ואת הלימודים באוטה מידה לפחות כפי שאוהב הוא את הוריו. השיר עונבר בארכעת בתו מתשובה "טבעית" לשאלת "את מי אני אוהבי?" לתשובה המשווה אורה היא יקרה מכל טchoroh.

השווינים שבגנים [בני נקטפו]²⁵
הצפורים שביערים
ילדי כבר עפו.

לך בן ספר לבית הספר
ולמד תורה
תורה אורחה היא יקרה מכל טchoroh.

השיר הזה, קיצור שיר פרי עטו של נח פינס, משתמש בדמותה הסמכותית של האם, כדי ללמד את הילד שתענוגות הט-רצו המורומים לחנק. הבית הראשון עונה על השאלה בתשובה המסתמכת על זיקתנו הטבעית של הילד להוריו: "את אבי ות אמי". תשובה של הבית השני לשאלת היא פחות "טבעית": "את רעי ורעותי". אבל עם הבית השלישי משנן לו הילד אהבה לעד מופשט למגרמי.

את מי אני אוהב?

כל מורה וכל מורה
המוסר והתורה
כולם מאד אהבת
לכלום מאד נקספתי
את אלה אני אוהב.

הבית הרביעי מישם את אהבת הל-רות עם מוסד החינוך עצמוני.

את מי אני אוהב
הקריאה והכתיבה
הטיול והישיבה
כלם מאד אהבת
וכו (111).

יתכן, לפי הזכרת המלימים "כל מורה וכל מורה", שהיא שיר זה במקורו שיר ליגליי ביט-הספר. אבל עצם אמורço לש-מוש בענ-הילדים, מראה לנו הרבה מאנ-מערכי החיים שרצו הגננות דואז להחדר עוד שני בתים). ראה נח פינס, שם.

מארצות מרחוקים
שב תמייד אצלנו
בתאי למדו הקים
ליידי בני עמנואו.

על כן יודחו
לבות גדולים וקטנים

23. בלקט "ילדי כבר עפו". תיקנתי את השיבוש פרי מסורת בעלפה, לפי המקור (שהכיל, אנב, או שושנה).

מחד גיסא, משתקף הטבע ברבים משי-רי הלקט כמקום מרוגע וויפי, וחוי עבורי דת-אגדה בחיק הטבע מופיעים בשירים אחדים כשאיפה עלינה — אבל, מאידך, גיסא, מוצאים אנו גם שירים המכובעים, בלי משים, על תחושת קיטוב והבדלה בין פעולות שכליות וווחניות, בין הט-בע והנאת החושים גרידא. מבלי שה-הגן לילדים", תחושה של ניתוק בין הילד המציג לבין הציפור הרעה:

על הפסל הילד
יושב ומציג במחברת
והציפור על העץ
יושבת ומשוררת.

השיר התכוון אולי לקבע את פעולתו הלמדנית של הילד בגן, צייר במחברת, בפועל יצירנית טבעית: ממש כמו זו של שירת הציפור על העץ. אבל התקובלות בין הילד המציג והציפורי הרעה רק מדגישה את התחששה של שני עולמות מקבילים שאינם נפששים. במקום להקשיב לציפור הרעה, פונה הילד לפועלם המשמל את העולם בניה האדם ואת דרישתו ל"עיסוק חוכי".

שיר המציגים בצורה ישירה מאד את המגמה לכובן את הילד מעולם הטבע הכווץ אל עולם הרוח והתורה, שהם המשענת האיתנה ביוטר בחים, הוא שיר שנוטן, כמו, "עצה טוביה" לילד:

אמוי אמי לכיכ עמי אל הגנה
לקטוף אובה זיון נוה
או שושנה.
אמוי אמי לכיכ עמי אל החורשה
אקה שבי צפורי צבי
או צפורה.

בנדיבות-לב ובאהבת הבריות, שבחן של תכונות מסורתיות אלה מועא בטוי נאה ביותר בסמליות של א/or, אש ונור המופיע עים בשיר "בית-הארמי", שנלקח מותו שיר ארוך יותר של ביאליק; "באים קיז יומ חום" (תרנ"ז):

ביתAMI הדל הקט
בלי מכלולים ופואר
אך מלא הוא אוּר
ופתוחו לוגר.

על האח בוערת אש
ועל החלון הנר
בואי אחוי הכנס
ובוואך לשולם. (29).

כאן ניתן לראות איך הבית החמישי מתווך השיר בן שמוות הבטים, המתאר את השפעת העונות על המשורר, עבר עיבוד שהתאפשרו לעולמו של ילד. שורתו הראשונה שונתה כך שפעלת-הבית תהיה אמו של הילד ("ביתAMI הדל הקט" במקום "ביתNI קטן ודול" שבמקורה) ולא הילד עצמו: שנייה זה תאם יותר את מציאותו של הילד, בעוד שבמקורה היה הדובר מבוגר, דמות של האובד, שעוללה היה לגורום חרזהו ליד, שונה לקלטת פנים של אח הבא להתראה.

רבים הם השיריםblkט מהחיי יומם שנושאים בעיל-IMALACHA ועובדותיהם הם. רוב השירים מסווג זה מורכבים מבריתם זהים במתכנתם, המרשימים לילד ליל ממד את שמאות המקצועות, להציגים פער, ניתית הילד להוקרת חריצות, יושר ופשטות בחיו יומיום. ההסתפקות במועט והגואה באורחות-חפים צנעו אך מציגין

לה במלים, "גבירותי את ידק הראי נא", ואחר שקבע את סיבת המחללה (קלוקול קיבת מאכילת-יתיר), הוא מיעץ לה בל-שון המנוחת ביוורה, "שמעו קיק בלבד יועיל שלש כפות לשתוות תואיל". אך פן יחשוב הקורא שגינונגינמוס ורשמיות אלה מעמידים על יחסים קריירים ומרוחקים בין הילד ובנימשפחתו, אציג אחד מהשירים הרבים המכובעים דזוקא על יחסים חמימים מאד בין ילד והוריו:

נכ' הביתה יקירים
ישר ישר אל ההורם
שמוחים אנחנו לראות את פניהם
פנינו לראות שמחים גם הם (147).

יחסים אהבה וחמיימות אלה בין החור רים והילד משתקפים גם ביחסים הילדה ובובתה, שבhem מזודה תילדה עם דמותה האם הדזוגת ל"בתה" ושרה לה שיר ערש:

שכבי נומי בבה יפה
עצממי נא ענייך
מחר אקנה לך יקרה
נעלים לרגילד.

נעלים אקנה שמלה אטפור
ארחץ את פניך, עתה שכבי בבה יפה
עצממי נא ענייך
أشكך חלב, אשקד קפה

עתה שכבי בבה יפה עצמי נא ענייך.
أشك את לחין
נמוס דומה משתקף גם משירים העර
סקים ביחסים משפחה: הילד מקבל את פניו דודו במלים: "ברוך הבא דודי זה בא / חביב מאד הוא לי דודי / אני אוּר שיט לו את ידי, שלום דודי" (117). אכן מלחנים השירים את הילדים לנוכח נמוס רב ביחס-יאנוש אחרים. בשיר המציגים את עובדות הרופא, פונה הרופא אל החור

הילדים צאת / שלום שלום לגבורה
נו". (98).

בגן עצמו הקפידו הגננות על התנהלות טובה ומונומסת, ולא הערכו שובבות-נעורים כתוכנה שיש לעוזה. המוסדות החינוכיים בארץ-ישראל טרם עמדו אז בסימנה של אופנת "חופשיות החבעה העצמית". שיר-תנוועה קצר מציג את מעלת החיצות לדבר טוב, בכך שהוא מזכיר ביל "עליזות" נערומים עם "הקשבה" לדב-רי הגנטה המדגימה תנוועה מסויימת: "ילדים עליזים תמיד הם ישבחו / ויל-דים מקשייבים תמיד הם יעשו / כד וכך כד וכך. ליל". (67).

וכן מציגים השיר הקצר הבא בעלי כל מסווה או מעתה את עקרונות "ההתניות המכשירניות" להגננות "טובה":

"הבה ילדים נשב במנוחה / גברתנו הטובה תתן סוכריה". (84).
ביחסים כלפי הזולות לא ניתן להבחין בשירים בנאנץ לעצב את אישיות הילד לכיוון החספסוס וחוסר העניין ה"עברי" בגוננים. תוך משחך המתחנים, שרירים הידים קבוצה אחת אל רעהותה:

העומדים לנגדנו
חפצים לבקרנו
שלום لكم שלום לכם
חן חן لكم, חן חן لكم. (85).

נמוס דומה משתקף גם משירים הער-סקים ביחסים משפחה: הילד מקבל את פניו דודו במלים: "ברוך הבא דודי זה בא / חביב מאד הוא לי דודי / אני אוּר שיט לו את ידי, שלום דודי" (117). אכן מלחנים השירים את הילדים לנוכח נמוס רב ביחס-יאנוש אחרים. בשיר המציגים את עובדות הרופא, פונה הרופא אל החור

את ההתייחסות הנאותה ללימודים ולעל-רכים רוחניים:

עת הביתה ילדים צאת
עת מגן הילדים צאת
טורתנו האהובה
מחכה לנו עד נשובה
חושו חשו צאת עת הביתה עת. (98)

הוקרת הלמדנות אשר בולטות בשיר זה משתקפת אפילו ביתר חdot כאשר אנו מעוניינים בבית זה בצורתו המקורי, כפי שכתב אותו נח פינס: "עת מבית הספר צאת! / שם בבית כל העת / הור-תנו האהובה / מחכה לנו עד נשובה"²⁵. חלק מהקניית יראת-יכבוד לילמודים, השתדרו המוחנים להשריש בילד הערכה והוקהרה גם לאנשיכון, ולטפח בו חוש של נימוס לאולט, בין אם הוא בר-גיגלו או מבוגר ממנו. אין שירי הלcket משקפים אפילו שריד או שמצ' מאוירת ה"חברמי-ניות" כלפי מורים שנעשה לאופנה מאורח יותר. נחפוץ הוא: השירים מציגים יחס-יכבוד "גרמניים" ממש, לעמיטים, להורים, ובמיוחד למוחנים. השירים מכנים את הגנטה בתואר המכבד "הגברתנו"²⁶, ומשקפים יחס-יכבוד ונמוס אליה, "חן חן חן, חן חן חן / אומרם הילדים לגברת כן". (43).

שיר המתאר את התלהבות הילדים ללכת אל גו-הילדים מסתיים בשורותיהם, "שם כל אחד קורא יום יום / אל הגברת שות שלום שלום". (140). כך בפעם וכך גם בפעם: "עת מגן-

25. נח פינס, שם.

26. המלה "גנטה" המופיעה בלקט, פרושה מטפלת בגוריק.

התדע יلد כמה כוכבים
בשמי תכלת היפים
התדע יلد כמה עבים
על ראשינו טסים צפים
אדון עולם סופר אותך
והוא יודע את שמותם
התדע יلد כמה זובים
בחום הקץ מזמינים
כמה דגים יפים צחובים
במים טהורם מתחממים
אדון עולם סופר אותך
והוא יודע את שמותם.
רובה שירי החווים והמודדים מראים
נטיה שלולטת ללמד את הילד משחו ארי
dotot ha-chag. רק אחדים מהם בלבד מתרכזים
אינם בחווות הילד ותגובהו לחג. "שיר
לפניהם שבת" מיציג יפה את הנטייה האחת
רוונה הזאת:

מהר שבת מחר שבת
אל גורהי ילדים לא נלכה
רק לנוח רק לשוח
ולהשתעשע בנפש שמחה. (90).

שיר אחר, המיציג את פעולות כל בני-
המשפחחה בהתקוננס לקבל את פניו השער
בוחת, הוא השיר הנודע של ביאליק, המתאר
חיל במליים, "אממי יצאה אל השוק".²⁸ שיר
זה כאילו גועד לגני-ילדים, מכיוון שהוא
מקנה מושגים הקשורים בהכנות לקרה
שבת. התקובלות הצורתיות, והצגת הפער
לעת בצורת תשובה לשאלת "מה?" או
"איזה?", עשויה שיר זה למתאים ביותר
ילד. השמתת בית ג' (שבמוקורו עסוק
בפועלות טיהור שהילד היה תופשם ביתר
קושי) ופשטותו כמה מהמלחינים, עזר לשיר
זה בגרסתו שבלקט להיקלט היטב בקרבת

שם טוב, אל שמיים, תנן לרוב!²⁹ — הרי
המלחינים: נשמעות כתפילה זהה! ואחריו
זה נוצר לו הילד בגין מטריות, מכיר דל-
ים, בונה בורות וכו' ".³⁰

השיר שבגי סוקניק מציריה מנסה
לקרב את זכות הגשם לעולמו הטהור
עדין של ילדים רכים — אך איןני משוכן
נע שהיה יلد מסוגל להבין את הקשר:
קשה!

שם גשם שם טוב
אל שמיים תנן לרוב
タン באצאות ילדים קטנים
מי גשימים טהורם זכירים
ובאצאות תפלה קטנים
שדוותינו רעננים
שם, גשם, שם טוב
אל שמיים תנן לרוב
יום וליל ירד נא
אין יצאה ואין בא
ובבקר עד ברכים
כל חരץ ימלא מים. (158).

שיר המצליח יותר להסביר את הוד
גדלותו של הבורא, משתמש בעצמים ש-
מטבעםربים הם מספור, ולכן אין הילד
יכול למן אותם: כוכבים וענינים בשמיים,
זובבים באוויר ודגניים בים. הילד נשאל
קודם אם יוכל לספר את כל אלה;
אחריו שהוא מכיר בכך שהדבר נוצר ממה
נון, חור הפטמון ומדגש את יכולת אדו-
שבת. התקובלות הצורתיות, והצגת הפער
לעת בצורת תשובה לשאלת "מה?" או
"איזה?", עשויה שיר זה למתאים ביותר
ילד. השמתת בית ג' (שבמוקורו עסוק
בפועלות טיהור שהילד היה תופשם ביתר
קושי) ופשטותו כמה מהמלחינים, עזר לשיר
זה בגרסהו שבלקט להיקלט היטב בקרבת

31. פיננסו-סוקניק, פרקי ג', עמ' 188.

לשם²⁹, הלקט מכיל שני שירים שכותרתם
היא "תפלת בוקר". בעוד שאחד מהם
הוא מליצי מדי לתפיסטו של ילך ("עוין
מלacci שמיים קוזושים / עלינו תמיד ערך
פיה"). (109), השני מותאם ביוטר לתה-
פיסט עולמו של ילך, ומתיחס לדברים
מוחשיים שאוטם יכול הילד להבין בלי
הפקמוני הזה אחרי כל ביתו של שיר בעלי-
הmelacha מאת נח פינס, נחרתת הכרה
ז' בתודעת הילד³⁰.

МОודה אני לפניך אבי שבשים
שלראות את עולמך
נתתי לי עיניים.
שבראת את המשך להאריך ולחמם
ולאהב אותו
לי נתת אב ואם.
חבריים לי נתת
אתות גומ אח ובعد הכל אליו אבי
МОודה מודה אני לך. (110).

כבוד מסורת ישראל היה חלק כה
בלתיניבDEL מהחאים, עד שלא נראה צורך
מיוחד לרצוי את נושא הדת כלימוד נפרד.
ההיבט הדודי היה מצוי בימי הכהן-
נת הגננת. דבר זה משתקף מדוגמה שנonta-
נה הגבי' חסיה פיננסו-סוקניק בשנת
תרפ"ב 1922 כדי להציג את אופן עברו
זאת הגן: "אחריו חודשי הקיץ היבשים
בירושלים, למשל, בעת של שיח ועץ מכור-
סים אבק, הבורות יבשים והכל מצפה
למים — בא הגשם הראשו, היורה המ-
רווה את כל הצמא לו. כמה אורה ושם-
כח מביא הוא לגודלים ולקטנים ומלב
הילד הרך מתפרקת השירה: "שם, גשם,

29. ראה, לדוגמה, "זכרונות" מאת הגננת הוותיקה
תפימה סוכובולסקי, הד הגן, ב' (ה'-ו'), 4.4.
30. במקור מופיע בית ב' אחרי בית ג'.

נעבד בגילה בגילה / במקצוע במסורו"
(50), "ראוamus הSENDLER החרוץ / TOR
פר הוא תופר כל היום" (25). באמצעות
שירים אלה, לומדים הילדים שחייב אדם
להיות גאה במלאכתו, במיוחד אם עסק
הוא בה בחרציות ובישור. בחזרתו על
הപמון הזה אחרי כל ביתו של שיר בעלי-
הmelacha מאת נח פינס, נחרתת הכרה
ז' בתודעת הילד³¹.

פה כלנו בעלי מלאכה מוצאים לח-
ממ ביושר
וחולקנו מה נשמה כי לא נירה
חוסר
מר לעצלים הם אומלים תמיד פה
בחלה
ומאורחים עובדים ישרים כי לעמל
נולד. (55)²⁸.

מספר השירים בלקט העוסקים בעכ-
יini דת ומועדים הוא קטן יחסית, אולם
אין לראות בכך עדות שלא הייתה בגין
התיחסות מספקת לנושא. מכיוון שרוב
הילדים קיבלו חינוך לירא-תשומים בבית,
שוררים בה דבר מובן מalone, וכך לא
היה צריך הגן לעמל ביתו שעובדה
ללמד נושא זה, אלא לקבלו כעובדה
שאינו עליה חולקין, אולי יש גם להסת-
בריר את הדילות הבולטות בשיריהן ברווח
זו.

לפני כל פעולות היום פתחו הילדים
בשירת תפילה-הבוkor, שבה השתתפו כר-
לשור עדרון לשוני ספר בוגלה.
27. סגנון מליצי וספרותי זה מראה עד כמה הייתה
השורה איזוב ה'?

כינויים גישה יותר "חיה" להוראה. הם מדגימים את סיפור המוביל באמצעות הצגת כל הפעילויות הנכונות לתיבת, ושלידי חות הינה; בסוף, לאחר שיעזאים כולם מן התיבה, שרims כולם:

"הנה עומדים אנחנו ביבשת / שורו נא הילדים הנה יצא הקשת" (159),

כמורכן כוללים הדפים האחרונים חומר המציג גישה זו גם לגבי חיגוגת-הפסח. המלמים ל"משחק יציאת מצרים" הם גירסה מוקדמת יותר של שיר-הפסח של קיפניס, "יצאנו ממצרים", נרימה נס הד' רור". לשיר במקורה שלושה בתים, כאשר הבית השלישי קשור את העלייה-לרגל לבית המקדש עם יציאת-מצרים. השיר "חושו נא, חוושו נא / דרך ים המים", בא מיד בעקבות השיר הקודם, ובנוי בצד רת דושיח דרמתית בין משה ובין בני ישראל. וכן, לאחר הופעתם של שיר-הציג מותאים יותר לרוחם של ילדים-גנוג, נש- כתו השירים מן העידן שקדם להם. ואור לי, במקרה של שיר-הציג שבלקט, גם זו לטובה.

שירו הראשונים של לוין קיפניס נוע-אית לנו כוום שאלה "עכשווית" מאד. אך בדור תחתיו-הלאון לא הייתה דרישת הלקט מופיעים ארבעה דפים שונים בצד רתם מדפי-הלקט שקדמו להם, ובهم שישה דקלומים וחצגות, המציגים כבר המורה הראשון שקרה את הרצתו, בד' בעקבות הראויו של דור חדש בדברי-ספר במושבות, באסי פת-היסוד של בית-ספר המורים (זכרון יעקב, טرس"ג), מזכיר הסתדרות-המורים,

טעודות-חג ואוירת השמחה והחיים ח' מתוחדים באביב. בהתרכzo על חווית החג, מצליח שיר זה להורות את משמר עונתו של דגש זה שאנו קוראים לו "חג" טוב יותר מאשר "לימודי" שהיה משnen טילד את סיפור יציאת-מצרים. השיר קור שר את שכחת הטבע בתעורורו בשמה חת האדם.

"הכל חי עיר ורן", וממזג את שתיהן בסופו:

ונצא נא ברחוב וניר / ברקוד ובשיר.
חג הפסח חג הדור
סביר יפעה גיל ואור
בגדי חג טעודות חג
יין, בשר וגב' דג.
חג הפסח חג הדור
כמו נעים זה התוֹר
הכל חי עיר ורן
ואנו נשב כאן
נא נא ברחוב [ו] ניר
ברקוד ובשיר. (30).

שירו הראשונים של לוין קיפניס נועדו למלא חוסר בשירי חג המועדים לת- פיסת-עלומם של הילדים בגיל הרך. בסוף הלקט מופיעים ארבעה דפים שונים בצד רתם מדפי-הלקט שקדמו להם, ובهم שישה דקלומים וחצגות, המציגים כבר את תחילתו של דור חדש בדברי-ספר במושבות, ב顺便 הגן העברי³⁵. הדפים הסופיים האלה

ולוב לנו והدس
וסכה יפה כדת³⁶
ילדים בוואו חזו
הראיתם כספה זו.
עמדויה בד אל בד
אבי קשר בחזקתו יד
גג הסכה סוף וסכך
נותן ריח ריח ז.

לבתים אלה, שנלקחו מתוך שיר בן שמונה-עשרה שורות, "חג הסכות" מאות שאול טשרניחובסקי, שורות אשר מבטאו אשכני, משקלן מעיל ולשונו ספרותית, הוסיפו בארץ שני בתים בעברית מודוברת, במשקל מלרע, ובדגם חריזה שונה³⁷. התוספת עוכרת מהחוויה עצמה להר ראה ישירה לגבי MERCHANTABILITY, וזאת אינה גורמת להשבחת איכותו הפוטית של השיר.

בה נשב שבעה ימי
נאכל נשתה ונתענג
וביום השמיני
יהיה שמחת תורה.
דgal ליקנה אבא
כתב עליו תורה אורה
ובבית הכנסת א'
נגיל נשמה בתורה. (124).

רוזות לקורא במאזו אחד משלשת שי- ריה הפסח שמצליה בכל זאת להביע את אוירת החג בchroma ישירה ביותר, בילוי נטול של מסר הוראתני. השיר מתרכז בדבר רים שהילד מסוגל להבין: בגדי-חג,

32. שי' ברציוו, במרקארטו הנוצרת לעיל, הדף ג' גורשה שונה במקצת של שיר זה, זאת מבלוי להזכיר את שם מחברו, בעוד שהוא מזהה את פינס.

33. "הdds" ו"דזת" מתחזים בהגוי אשכני.

34. נכתב במיוחד בספר "זומרי", בעריכת נח

כתב מן הסתם בזמן שהיתה גנטה, בין 1916 ועד 1921. הכתב שונה במקצת, השירים אינם ממשופרים, וכן שונה צבע-הדיו משורי שאר הלקט.

הנער, עד שנחשב למען שיר-עם עוד בשנותיהיו של המשורר, וכן היה קיים בגורסאות אחדות. אך אין שירים אלו מהווים דוגמה מייצגת לשירי החגים.

שני שירי החנוכה בלקט מחותאים את ההזמנות לעסוק בסמלי החג — החנו- כיה, הסביבון, הלביבות, מ幽ות החנוכה — דברים שהיה דמיון הילודים נמשך אליהם, וגורסים ביובש שעור-בזק בהסת-טוריה יהודית הנוטן לה נוף כמעט של "חdagia":

בו נשmach כולם
כי החשמונאים הגיבורים
הרגו את היוונים הרשעים
אשר הרגו את אבותינו
וטמאו את מקדשנו
לכן חנוכה היום. (13).

השיר השני (12) משנן לילדים את שמות בני מותתיהו. שירי סכות ושמחת- תורה מציגים נתיחה דומה. "למה לולב זה אבא טוב שלי / לבץ עליהם יקירי. / כיצד מברכים אבא טוב שלי / על נטילת לולב יקירי". (125)) לשיר סכות אחר שיתacen שכתב בגוללה, הוסיפו בארץ עוד שני בתים, פן יהיה השיר זהה שי' "פ-שות" בלבד, ולא לימד את הילודים את אורח החג או איזה חג יבוא בעקבותיו. שני הבטים הראשונים מהווים שיר שהוא אכן מליצי, אך מיון שהוא עוסק במורח, יהיה מובןילד.

32. שי' ברציוו, במרקארטו הנוצרת לעיל, הדף ג' גורשה שונה במקצת של שיר זה, זאת מבלוי להזכיר את שם מחברו, בעוד שהוא מזהה את פינס. ביאליק במחברים של שירים אחרים.

כמו "דור-הפלגה ממש", ויצאים מן הגן
כשהעברית בפי כולם, וחלק לא מבוטל
מהמאיץ החינוכי הושקע בהכנות שיריד
הגנין. וכן, באמצעותם, היו לדייגן
לומדים לא רק את השפה העברית, אלא
גם את עבריתם. הם היו מתחנכים למסור
ולרוח עם ישראל, ורוכשים בסיס איתן
שיהה עשו להעניק להם חוש של זהות,
של משמעות, של כוון בחיותם. "עברית
אנונו! עברית נדרבה!" ואם נראה לנו
עת הגישה ההוראתית "הישירה" שמר-
ש侃ים שירים אלו כगמגmittת קמעה לטעת
מננו, הרי כדי לנו לא לשוכח, אולי,
שותפותה בהוראת העברית ובטיפוח
דור מסור לעמו לא היו לגמרי מן הדלות.
אמנם אין הלקט תמיד מרגינולב ומשובב
נפש מבחינה פיזית-אמנותית, אך בכל
זאת ניתן למצוא בו שירים אחדים שע-
שוים להעניק עונג אפליו בזמננו. היום,
נוכח השפע של שירי ילדים, נקל לנו לזל-
אל בניסיונות הראשונים, אולם אל לנו לש-
בוח את התפקיד הנכבד שמיילאו שירים
אללה בטיפות החינוך הלאומי בארץ
ישראל; וממן הרואי שנשוב ונעין בהם
ולו רק בשל תפקידם זה.

41. פיננס-סוקניך, פרקי נג, עמ' 36. דוח על
הנים של תורת "ערחה" מראה שבচনস্তলে,/
דיברו הילדים 14 שפות, ובאו ממעמדות ועדות
שונות; הם הצליחו ליצור קשרים במחהה "כי"
הלא שפה אחת לכלם — היא השפה העברית
ריאת המקשרות אותן ייחד".
42. ראה, לדוגמה, את עדותו של הסופר והמורה
הציג זוד יודלבץ, שעשה עם המורה אריה
ליק הורוויץ "לילות כימיס" בהכנות שירים
בשביל הגן העברי הראשון בעולם, בראשו
לציוון. ספר היובל, עמ' 156.

את משמעותה של הציונות ושל הצורך
בפטרון הבעה היהודית מדגים באופן
מצוין ליד השיר הקרי "משחק הארץ"
צotta. בשיר זה לומד הילד "על בשרו"
את עקרונות הציונות. הילד הנודד מזר-
דהה במשחק עם עמי-ישראל בנדודיו, עד
שימצא מקום לנוח בארץ אבותינו.

יחיד: ארצת ימים עבר ברוגל
ובידי אני אוחז דגל

ארים דגלי דגל רם

רבים: סב לך שב לך מה גם מה
הלהה להאה לך מפה

יחיד: ארצת ימים וכו'.

רבים: פה היא פה היא ארץ אבות
אני אל תלך מהארץ הזאת.

(143).

וכך מיצגות השורות הנאות האחרונות,
את סוף הנזדים, נושא "יהודי" מובהק,
שהוא עדין בולט בלקט.

*

בתקופתו הראשונה היה ג'הילדים
הבריא מbestos על שיטת החינוך של פר-
בל, שיטה שהעניקה חשיבות רבה להור-
אה באמצעות שירים. בג'הילדים העברי,
שםשו השירים כמכשורי הוראה מיוחז-
בייעילותו ללימוד מלותיה וופסוי תחביב
רה של הלשון העברית. הילדים היו באים
לגן מבתים שבהם דיברו לשונות רבות,

40. רוב השירים שנושאים ציפורים מזכירים את
נדודי הציפור, נושא שהו לו השכלות "ירח
דיות" בעקבות "אל הציפור" של ביאליק. בשיר
אחד, מס. 153, מתחים הילדים את עצם
ברושים עם עשר ציפורים הנודדות "לארכ'-
ראל".

עוד שנה ועוד שנים
הן תחולף חיש העת
از אסע אף אכינה
לי סוס מחרשה את
از אבד אדמתי
ויהי לי בול לרוב
גס כרם לי אטעה
הנותן יין טובי³⁶.

הקוממיות החדשה אשר גאותה העם
תביא עמה מתבטאת בהמצאותם של שירים
בלקט העוסקים בנושא שהיה נחשב קור-
DEM לעניין גויי טיפוסי; חי צבא. אפשר
אפשרו לחוש את הנאהו הלאומית בפי
הילד כאשר הוא שר:

איש חיל אני
מלא כח ואון
הביטו נא בי
איך צעדי יכוון
סוס אביר לרכב וכו'.

לא אירה קור רב
לא גשם וחום
לערוך אלמד קרב
עד יפנה היום. (104)³⁷

38. נח פינס, שם. שני הבטים האחרונים של שיר
זה במקורה מרים רוח קוממיות שמאורעות
ימינו נותנים לה תוקף "עכשווי" ביותר:
ובעת על גבול הארץ
יתגנפל חיל עם איז,

על סוסי מהר אעל
ובחרב אפנש צה.
עד לנוט יין ערף
או לשלוח יtan יד —

از ידע, זכר נצח
את יוכל יהודי קטן
39. נח פינס, שם.

מר שמחה וילקומי, הדגיש, להסכמה
כיבור השומעים כולל, אתחשיבות החיה
נון לערכיהם לאומיים. "הוא מרבה בספר
שבחו של החינוך הלאומי ומביא ראייה
של העמים הנאורים משתדלים בכל
יכולתם לנוט בלב הילד מקטנותו, את
אהבת העולם"³⁸, ולשם מטרה זו אף
הציג מורה אחר "לחבר שירים של גברים
ישראל ופעולותיהם, למען ילמדו ילדינו
לעשות מעשיהם בגדים"³⁹. השיר שזכה
כרתי קוזם, "עברית אנחנו", מועד להג-
ברת את גאות הילד בעמו ובשפונו, ודבר-
רות לו על הקשרינו ובין מורשתנו וՃ-
רימיה של האומה: "עברית אנחנו,
ערירים היו אבותינו / חמיש תורותנו עב-
רית שפטנו" (64). שירו של נח פינס שמ-
ש��ף את שיפורתו של ילד יהודי בוגלה
— אבל סגנוו הוא ארץ-ישראל מובהק,
מסכם את שאיפות חובבי-ציון, עד להע-
לות אפלו על הזיכרון את כרמי מושבות
העליה הראשונה. הילד שיר זה
מצדחה עם הגשות הציונות והבראות
העם באמצעות עבודה-כפים יצרנית וחיה
דוש הקשר עם אדמת ישראל:

יהודי קטן אני
אך מלא עוז ואיל
ונדולה אהבתاي
אל עמי זה הדל.

אל עמי ואל ארצי
שבמרחקים שם
שם תחת שמי הקדם
על תכלת שפת הים.

36. ספר היובל, עמ' 385.
37. שם, עמ' 389.

לט למקומות בלבד, אלא בעיקר על נימוסין, אהבת העבודה המפרנסת את בעלייה בכבוד, נאמנות
חווקי המדינה ולקיסר.

אמורי ש"ר" מאה נ"ה הומברג אשון לספרים אלה — היבור שכותב בעידודה של ממשלה אוסטריה, נפוץ בפקודתה אך נדחה כמקצת מהמת מיאום עליידי היהודים החדרים — והוא "אמרי ש"ר" לנפתלי הרץ הומברג (פראג 1749 — שם ש"ר זכר הומברג בעיקר בשל הפריק העוגן, שרשם בתולדות החינוך היהודי). לאחר פרוטום "כתב הסובלנות" של הקיסר יוסף השני (1782), שגורע על היהודים לשולח את ילדיהם לבתי-ספר "נורמאליים" (יסודיים), נחמנגה הומברג "משגיח מלכוחו וראשי על בתיה-הספר יהו" דיטיגרנמנים בגוליצה". מאבק מר וממושך ניטש בין הרבנים וראשי הקהילות, שרואו ב-100 בתה-הספר שפתח מעין גזירות-شمד שאין לעמוד בה, וסופם שנגמרו כולם ב-1806. אז עבר הומברג לויניה, ונפתחה לעסק בחיבור ספר הילימוד, שמניטרטין החינוך האוסטרי הומין אצלו; וראשון להם היה "אמרי ש"ר" (וינה תקף"ח/ 1808).

הומברג עצמו גילה, כי הספר "אמיל" לרוסן, שקרה בגיל 19, הוא שהשפיע על חלתו של בחינונו. לאחר שהשתלם בפדגוגיה באمبرוג הצעיר אל חוג המשכילים בברלין ולימד את ילדיו של משה מנדלסון; ולאחר תקופה קצרה בטראנס היה היודי הראשון שעמד בבחינה בפדגוגיה אוניברסיטה של וינה. קשע לדעת עד כמה התמידה השפעת רוסן אצל הומברג בשנותיו הראשונות; אבל אין ספק, כי רוחו יסוגנו של "אמיל" בטבעו את חותם על כמה מפרקיו של אמרי ש"ר". בבר במשפט הפתיחה הראשונים מוחדר רועינו של רוסן כי האדם טוב מטבעו והគעו המג'ע אותו לפעללה הוא תשוקתו לחיה אושר:

בנֵי אַהוּבִי ! כֹּל אֶחָד מִאַתְנוֹ חָפֵץ לְרֹאֹת טוֹבָה בַּיּוֹם חַיָּנוּ .
כֹּל אֶחָד מִתְאוֹתָה לְהִיוֹת בַּרְיאָה בְּכָל כּוֹחוֹתֵינוּ מִידָּה , לְמִזְוֹא
מִזְוֹנוֹתֵינוּ , מִלְבָשֵׂינוּ וְלִכְלִינוּ וְלְהִיוֹת חֲפֵשִׁי מִכָּל דָּגָנָה
וְגִיגָן . אַלְהָ תָּולַדוּתָה אָדָם !

ויגון, אלה מולדות האם !

הספר רב-הכחות (488 עמ'), שנדרפס בעברית ויהודית אשכנזית זה מול זה), וכוכו "לילדיו בני ישראל, עלם ועלמה [!]", נחלק לשניים : א) היחסים והחובות שבין אדם למקומות ; ב) היחסים והחובות שבין אדם "לעצמיו ולא זולתו". אם נשפוט את הספר לנופו — תוך ניתוקו מן הנסיבות שהביאו לכתיתו וכן מן הנסיבות הנעמת שבחנה חיבטים להזדהות בסוגיותם ההיסטוריות והפדגוגיות הבולטות. "אמרי שפר" ספג ככל אויריה פילאנטרופיניסטי, העושה את הקראיה בו געימה ולעתים אפילו מענגת. הוא כתוב ברוח המסתורית, מפעם בו רצון בן להדריך את הילד העברי בתיקון המידות ולכונו לאפיק-חחים של יציה נורמלאית ומכוונת. תוך נאמנות קפדנית לעקרונות הפדגוגיים-פילאנתרופיניסטיים שאימץ לעצמו, נזהר הומברג מהטפה שיש עמה כביה סמכותית ודבריו מוגשים בمعنى מונולוג של אב-מדרך, המשוחח

4. ראה: צבי שארפטשטיין, מולדות החינוך בישראל, א, עמ' 121-143.

ספרי כווסר עבריים לילדיים

מאת ד"ר אוריאל אופק

הופעה אופיינית לספרות ההשכלה, שדומה כי טרם הוקדשה לה תשומת-halb הרואה, היא ריבוי הופעות של ספרי-מוסר לגודלים ולקטנים — אותן ספרי-קירה-זעין, שהדריכו את קוראים כיצד להיות יהודים ואזרחים נאמנים. לצד ספרי השירה, המדע הפופולרי, תחקיר הלשון וביקורת המקרא, התפסו גם ספרי-המוסר מקומות נכבד על מדף הספרות העברית המתחדשת; בעורחות ביצשו המשכילים היהודים למزاיה — أولי בהשכעת התיאורות האתניות-הפסיבולוגיות שלטו אז במרכזי-איופה — את שביל-זהוב בין המורשת היהודית הקדומה לבין תורות המוסר והמידות של זמנם. יצחק סטנוב, בעל "משל ואסף", חיבר גם את "ספר המידות" (ברלין 1784), שבו סקר את בעיות הדת והמוסר החל בחיבוריהם של חכמי ספרד ועד בעלי המוסר האחרונים. שנה לאחר מכן הוציא גם נפתחי הרצן ויזל את "ספר המידות" שלו (ברלין תקמ"ה), שבו נתחבנה את היחסים שבין כוחות-הנפש והמוסר. לפופולריות רבה בזמנו זכה ספרו של מנדל לFINE "חשבון הנפש" (לבוב 1808)², שככל יג פרקי מוסר "להתרפאות מוחלי המידות על-ידי התמדת חינוך תיקונה"; ספר זה, על סגנוןיו המשנאני הרהוט, הגיע לעתים לתהום הבילאטריסטי, הרשים כלכך את קוראיו, עד שבכמלה מקומות נתאנדו חבורות צעירים במרתה לנחל את חייהם לפיה כליל המוסר של "חשבון הנפש".

¹. מהדורה שמינית — וארשא טרמ"ח (1888) — יצאה 103 שנה לאחר מהדורתה א'!

2. זהו למעשה. עירוב חפשי לפניו הפוּפָלָרִי של בניין פראנקלין —
The Way to Wealth (Poor Richard's Almanack, 1757)

3. בעדומו של א"ב גוטלובג, "האנגיד" מרב"ג, ג'ל"ג, 40, עמ' 364.

ככל שהילד מתקדם בקריאת הולכים ותרבויות תיאוריות הספרות, המשובצים בקטשי המוסר הדידاكتים. הפרק המתואר עם בריא של עובדי אדמה גולש אל הטרפקות פיטית על ימי קדם, שבם "התקבעו ונכחלו אחזות אחוות מרעים מכל עיר ועיר, ושיבו תחת האלים והיטיבו את לבם במאכל ומשתה"; בפרק על כיבוד הוורים מתחזרת האם, אשר "תשב יומם ולילה [על ערש ביתן], לא תחן שנייה וחונמה לעיניה" וכו'; ובشيخה על ערד העורה ההדרנית מובה משלה על "ראובן בעל עגלת שעובר בדרך, והנה נתבעה עגלו בטיט ורפש ואני סוטין יוכלים לחשיכת" עד שבא שמעון לעוזתו. לעומת זאת דבוריו בחומר חrif, בגון בתיאור "השותים שמתעסקים רוב ימיהם במה שיש להם על ראשם, והוא השיער, ואינם נוחנים את לבם על מה שיש בתוכו ותחר מחשבתו". הפרקים הבאים מספרים בחן על חגי ישראל, על עבודות אליהם מאו ימי קדם עד ימינו, ועל חולドותיו ותקפido הלאומי של בית-הכנסת, המביא "לאגוד האומה בקשר אמיתי".

ולעבורת הבורא: "תכלית העבודה היא לטובת העובד עצמו, שעלייה חווים נפשו ומתקדים בקייזרים הדרמטיים, תכליתם כפולת. הומברג הפדגוג הבין כי הסמן הטיפורי מתחז ומהיחס את הרעיון המושני, הוא נחרט בוכרו יותר מאשר התפה הנופשת ובאמצעותיו יגע-

הקוරא העציר בכחות עצמו אל מוסר-ההשכל הרצוי. פרקי הספר האחוריים דנים, כאמור, בחובות היהודי כלפי העם והארץ שבתוכם הוא יושב. כאן כבר מדבר מגורנו של הסופר נציג השולטן, המתייף לצוית לפקידי הרשות, לאחוב את אורחיה המדיניים ולהיות נאמן למך ולועשי דברו. התיאורים של מבנה המדינה ומוסדותיה מפורטים בהרבה, שהרי לילדי ישראל באotta תקופה היה מושג קלוש ביותר על מושגים יומיומיים פשטוניים — החל בפסים ומקלות ועד בית-המשפט, להאנגרות (שהיא "בית מדרש גדול לידועין בינה ודודשיה חכמות רבות, שבקצתן יש צורך, כמו חכמת האלים... וכקצתן חכמת הנפש, כמו חכמת הלחצ'ה [הרטוריקה]").

ב"אמריו ספר" מתגלה הומברג לא רק כמשכיל המטיף בהחלבות למען גורמאַלְזָאַצִּיה של חי' העם, אלא גם כסופר בעל כושר תיאורי בלתי-imbottel; סופר המפעיל את כישרו למען יעד הנראות נעה בעניינו. ולהיעוד איננו קשור רק בחזי האומה בגלות, שכן, אם שווים אנו עתה בוגלה ות Vibim להיות נאמנים למלכות, מפעמת לבנו גם האמונה בגאותה, שהיא "האב הרחמן ברוב הסדי יקוץ בוחרות וזריות כראוי". והמלאה עולה לאין ערוך על המסחר והרכילות שהריה "המה [הרווליטים] אינם מוציאים דגן ותירוש ויצחר מן האדמה, כמו האקרים והគומרים, ואינם מעבדים או מכינים שום דבר, כמו האומנים ובועל מלאות".

וכאן בא צייר דרמטי מרגש, המזכיר את מנדי בנטיגו, המתאר את נגע המסחר שפשה בחברה היהודית:

...ונעריהם קטנים עומדים על כתפים בגדים בלויות
וגעלים מטלאות וכובעים ישנים וצוקים ברחובות
העיר: סחרו במסחר! והיו לשחק ולעג גם הם וגם
סחורהם... ולכען, בנין! טוב לבחור באחota מן המלאכות
איש איש מכל כפי נטיית לבו ומגמות אל מלאכה זו
או אהרה ולשוך תמיד עליה ולעשותה בוריות
ובאמונה, שייהנו אחרים ממנה ויהללו בשערם מעשה
האומן. (עמ' 296).

האוחב משבח את אהובו, מספר את מעלוותיו וטבותיו
ברבים, למען יכבדו גם אחרים ויאהבו כמותו; וכן
חויבה علينا לפאר ולורם את שמו הנقدس (וכו).

— וכן לעבודת הבורא: "תכלית העבודה היא לטובת העובד עצמו, שעלייה חווים נפשו
עד ימינו, ועל חולדותיו ותקפido הלאומי של בית-הכנסת, המביא "לאגוד האומה בקשר אמיתי".
תלקו השני של "אמריו ספר", הדן בחובות האדם לעצמו ולזולתו, פותח אף הוא במלים, שיש
בhem מעין סינטזה בין תורה רוסו ותורת ישראל:

ואהבת לרעך כמוך, והוא דבר התורה. ומזה אנו למדים
שחביב האדם אהוב את עצמו. שאם לא יאהב את עצמו
איך יאהב את רעהו כמוו?

הפרקים המרשימים ביותר בחלק זה הם אלה שנעודו לכון את הילד אל חיים של יצירה. הם סוקרים את המקצועות ומשליך-היד השוניים, מציגים בחיבת עובדי-האדמה הברים והחסונים, העולמים בערכם על העשירים, "שרובם חלושי הגוף מרוב התענוגים"; והחזרץ עדיף כМОון על העצל; אבל "לא היושב ובטל בלבד נקרא עצל, אלא אף מי שעושה מלאכה אבל איינו עושה אותה בוחרות וזריות כראוי". והמלאה עולה לאין ערוך על המסחר והרכילות שהריה "המה [הרווליטים] אינם מוציאים דגן ותירוש ויצחר מן האדמה, כמו האקרים והគומרים, ואינם מעבדים או מכינים שום דבר, כמו האומנים ובועל מלאות".

...ונעריהם קטנים עומדים על כתפים בגדים בלויות
וגעלים מטלאות וכובעים ישנים וצוקים ברחובות
העיר: סחרו במסחר! והיו לשחק ולעג גם הם וגם
סחורהם... ולכען, בנין! טוב לבחור באחota מן המלאכות
איש איש מכל כפי נטיית לבו ומגמות אל מלאכה זו
או אהרה ולשוך תמיד עליה ולעשותה בוריות
ובאמונה, שייהנו אחרים ממנה ויהללו בשערם מעשה
האומן. (עמ' 296).

5. השווה דברי רוסו: "עבדות האדמה היא האומנות המועילה ביותר ולפיכך גם האצילת ביותר" (אמיל ג').

ה"הנוגות" שב"תולדות ישראל" כתובות בחורים קלים ונאים; הן מטיפות ליד לגלות אדיבותם, הרוחקים זה מזה: ש"ז לוצאתו הפאדיובי הילל את "אמרי ספר" על תוכנו ולשונו הצחה⁸ וש"ז פון הוולגאי כhab עליו: "ספר יפה אף נעים בהצעתו ומליצתו".

ככלפי גודלים וקטנים, להשתחוות למורה וכן —

אל תביא אל בית-הليمוד מכל מאכל עמך,
גם כל דבר-שחוק והבל תורהיך מאד ממק' ...

וגם זאת ראוי לציון: ספר-מוסר מאת המתרן הגרמני הנוצרי יואכים היינריך קאמפה *Theophron*, שנכתב ברוח נוצרית פילאנתרופיניסטית, וכי לא הרבה עיבודים שונים בעברית! ואם לא די בכך, הנה נעשה בשנת 1817 נסיוון להוציא בעיר הבוואורית פרית כתבעת מוסרנית מיוחדת לנער בשם "קרכן תושיה" — "ללא נערני בני ישראל מידות ומוסר" — שהיה, כאמור, ראשון עתונאי-ילדים היהודיים. רק חוברת אחת, בת 50 עמ', יצאה כנראה מכחכמתה זה, שנדפס ברובו גרמנית (באותיות עבריות) והחומר — סיפורי תורה, אגדות חז"ל ופתגמים מוסריים — נכתב, תורגם ועובד ברובו

בידי העוזר, חיים הירש שוואבאכרי.

בשל תוכנם המגוון ומגוונותיהם השונות וכן ספרי-המוסר לילדים בתקופת ההשכלה ליחס דו-ערבי עלי-ידי הרבנים ואנשי החינוך. בעוד שראשי הדת הטיפו, כי יש לו למלמד ללמידה עמהם [ילדים] בכל יום קצת ספרי מוסר, לעורר לבם ליראה את ח'ו, הביעו כמה מן המהנכים המתקדמים התנגדות נמרצת לספרי-המוסר של אקופחתם ואפקדשו עליהם מלמהה: "פדגוגים אחדדים חיברו קاطעים אשר יביאו מועלם רקס למחברים ולמכורי הספרים ובהתלמידים יערדו ורק גועל-גפש היוצרים, מפאת הדלול והריקנות אשר בהם"⁹. אבל יהא המשפט על ספרי-המוסר אשר היה, עובדה היא, כי רבים מהם — בעיקר אלה שהכלו בתוכם משלים, פתגמים וסיפורים — נקדו על-ידי העזירים לא רק לצורך לימוד אלא גם מתחע עוגן, והוא מקומות שבהם נעשו מקור עקרני להנאה ספרותי.

(פרק מתוך הספר "ספרות-הילדים העברית — החתלה", העומד להופץ בהוצאה "מפעלים אוניברסיטאיים").

על-פי שלמדו בו מאולץ, סביר להניח שהתלמידים נהנו מפרקיו הנאים. ולאחר שהחשכה החלה דית חרדה למורה-איירופה לימודיהם גם ברוסיה ובפולין; פרקי האחרונים הועתקו לחוץ המקרא העברית הראשונה שנדפסה ברוסיה ("אלף בית" מאות א"ל מנדשטאט, וילג'ה טר"ט), וכתשעים שנה לאחר הופעת המכדרה הרוסנה נדפסה בווארשה מהדורתו הרביעית (וארשה, 1816). הומברג חיבר שני ספרי-מוסר נוספים, אלא שאלה נכתבו גרמנית בלבד ורק שמותיהם עבריים: "בני ציון" (וינה 1812) ו"בן יקיר" (שם 1814). שניהם אינם אלא קיצורים שטחים של "אמרי ספר", חסריהם צביוו לאומי, וגם הם נקבעו כספריו חובה על היהודים ואף מיררו את חי הצעירים: בני-זוג אשר ביצשו רשיון-נישואים אולו צוחה להיבחן בהם¹⁰.

מה גודל, איפוא, ההבדל בין הומברג, בעל "אמרי ספר", לבין האיש ששלח תזכירי-שיטנה לשולטנותו, שבhem "האשים" את היהודים בנאמנות לארץ-ישראל, הצעיר לאסור את השימוש בלשון העברית או שיגר רישימת ספרים עבריים שיש לאסור את הדפסתם. לא כאן המקום לנתח את השינויי נוי הקיצוני שהל בסופר-פדגוג-עסנקן וזה במשך חיו הארוכים; אבל ראוי להזכיר את הערטו המעניינת של יוסף קלוזנר כי "הומברג הוא היחיד בתקופת זו, שהרשssa לעצמו ליתן דופי בעמו ובדמותו; אבל כך עשה רק בספרים ומאמרים לועזים ולא בספריו ומאמריו העבריים"¹¹.

‡

ספר-מוסר לילדים הושיבו לנצח באירופה משך כל תקופה ההשכלה ואחריה, עד ראשית המאה העשרים: מהם בשיטת הקאטיביטית היינונה, בספריו רבי-התפוצה של הפורפסור ולפגאנג וסלוי נתייב אמונה" (פראג 1840)¹², ומהם בשיטת האנטולוגית הדווילשנויות, בספריו העברי-יהודי של הרב-הציר יששכר בר פרענץ "אור האמונה" (וינה 1821)¹³. והוא ככל-כך היה הביקוש בקרב המהנכים ובנין-הנעורים לספרות זו, המשלבת בתוכה מורשת-אבות עם כליל מוסר וגיומוסין. עד שגם בספר-לימוד רגיל לילדים — למשל: ספרו הנפוץ של פרץ בער "תולדות ישראל" (פראג תקנ"ו / 1796) — שולבו קטעי מוסר קצריים ו"הנוגות טובות אשר יתגא בהם הנער כל היום".

8. ראה: S. D. Luzzato: Epist. Italiano — Latino. Padova 1890, p. 519.

9. "כנתת ישראל", ורשה טרמ"ו (1885) עמ' 271.

10. על פרשה זו וראת בהרבה בספרו של דאוון פאהן, "פרק השלחה", סטאניסלאב טרץ' ג', עמ' 154—164.

11. "ההיסטוריה של הספרות העברית החדשה", א, עמ' 327.

12. נדפס ב-8 מהדורות. ולפגאנג וסלוי (Wessly 1870—1801) הרצה אוניברסיטית פראג על ספרות רבניית.

13. לשון עברית והחוק הפלילי, והיה הייחודי הרaszן, שקיבל משרת פרופסורה בקיסרות אוסטריה.

בעל סגנון פופולרי והצעיר גם בצייר דיווקאות מיניאטוריים.

"טרח ! בומס ! בומס ! טרא !
היפריהם רוקד כה.
טרח ! בומס ! בומס ! טרא !
מי זה, מי זה שמה כל-כך ?"

ואחרי התפארות הוא מוכן להוסיפה: "היפר הטרידדה, ג'ירפה, ג'ירפה חמודה, מהסלם
הוֹפְתַּרְתָּם רוקד כה.
היא לא פחדה...". היפריהם בכל זאת למד משדי
הוא מהגירפה... למד לאורוב לא רק את עצמן,
אלא גם את ידיתונו. סיום לבבי — ואפשר לכלכת
רפת היפר חם מדבר רך על עצמו: "שלומי
חם, שלומי כל-כך, כל-כך חם". הוא מתישב
על הספסל ואינו חושב על כך שגם הגירפה
זקוקה למקום ישיבה. השיחת קולחת בין השניהם.
בבית שלו, והגירפה הילכת לישון בבית שלה".
היאורים אינם משקפים את ההומר המתמים,
החביב והדק שנשוך על אוירית הסיפור.

היאורים אינם אסתטיים. דמותו של היפריהם
דווחה בכיעורה ובגסותו, תמנונת אלה אין מסור
галות להעניק את היהות האותד והקרוב שהסיפור
מעורר... ותבל !

תאמרו: כיצד ניתן לצייר צוירים יפים על
ההיפופוטם המכוער והגושים ? פתחו מחר את
הספר השני: "יומת והיפופוטם" והתבוננו באירוע
רייה המרהיבים של רות צרפתי. בירכת הספר —
חולקו הקדמי והאחורי — מהווים שלמות. על
רקע עשיר של יער-עד מבית עליינו היפופוטם
סבלי וחויכני כשלג גבו עומד ילד ומחייך בידו
הוא עסוק בהנאותיו: "הוא קפץ שני קפיצות,
תרים את הרגלים, נדנד את הגוף וקרה בקהל:
היפר הוֹפְתַּרְתָּם, היפריהם כל כך אהוב כל
כך אהוב להרطب".

הסיפור מגביר את הצפיה: הנה יומת הילד
ואחריו הולך היפופוטם ככלבלב מבוית על רקע
של עיר גדולה. בעמוד המכיר� על שמו של
הספר ההיפופוטם אוכל גליה ובעמוד שמכמל
גביע הגלידה עוד יותר גודלו... הנה עוד לא
קראנו בספר והציריים היפריהם והמרהיבים כבר
גילו לנו שכאן יספר על ילד אמיתי ושם ועל
היפר-ילד לקון וטوب. התמנונת ממשיכות לספר
השני בין הנסנים מגיע לשיאו הקיצוני והמצח-
חיק בירקוד השמחה של היפריהם. הגירפה
מוחאה כפים והיפריהם שקו על שמתחו:

"יעקב כבר איננו יושב במיט
ומן הברכה יוצאים הפוטיים
יעקב ופאולה החברים —
מחיקים עליזים ומואושרים !"

כל ההיפופוטמים אנושיים מאד וכך גם אתם
שהה עתה נולדו. "היפו تم" בחור עליון וטוב.
בתמיינותו הילדית הוא שקו על בעיתוי
וכמעט שאיננו מתרפה לראיota את ידיתו הגי-
רפה. היפר חם מדבר רך על עצמו: "שלומי
חם, שלומי כל-כך, כל-כך חם". הוא מתישב
על הספסל ואינו חושב על כך שגם הגירפה
זקוקה למקום ישיבה. השיחת קולחת בין השניהם.

תכונות היפו تم ותכונות הגירפה מתבררות לנו
מהחוויות-שיה המלא מיפויים מפתיעים וחוור דק:
היפר חם חם על עצמו, חזר וואמר: "నְכוֹן שָׁנִי
מַסְכָּן ?" הוא יודע גם להחפרא: "תראי איך אני
צולל נחדר ?" "נְכוֹן שָׁאוֹן צוֹלֵן נְחֶדֶר ?" ... "נְכוֹן

...

שאגני שר יפה ?" ... "נְכוֹן שָׁאַנְיָן צוֹלֵן יְפָה ?"

היגירפה ממעתת בדיבור, עדינה מוכנה להסתכן

רק כדי לעוזר "לפתח את הגוף". היפו تم

אמנם משוכן אותה בביתו העגול ונוטן לה מהחס

בפני הגוף, אך רק אחריו שזו אמרת: "אבל

ג'ירפה לא כל-כך אהובה להרطب". וביתים

סבל מבדידות ושקע בעצבתו:

היפופוטם "יעקב" הופיע ב-1962 ומאז הוא

וכזה באבותם של ילדים קטינס". היפו יעקב

"אך איפת הוא הפן, חברנו הטוב,

זה הפן הפוך ששמו יעקב ?"

ביוומת הילדים ובעורות המפקח השמן והטוב

הגיעה מעבר לים פאולה בת הזוג המיעודת

לייעקב:

1. היה שנhab, היפו tam, אירורים: ג'ינס שפירה, עם
עובד.

2. יעקב שביט, יומת וההיפופוטם, אירורים: רות
צראפטி, ירובי-הדר.

3. אנדה עמירפינקרפלד, שירוי ילדים, אירורים:

גולדברג, הוצאת ספרית פועלים, נחות גוטמן, דבר, תל אביב, 1934, עמ' 10.

ההיפופוטומים החביבים והסיכוןפאטיים

מאת: מרין רות

לא אסון ולא צרה פה,
ושום פגע לא קרחה פה,
לא תנן הוא, ולא תן
וזה היפו התקטן ... (עמ' 86).

היפו הופו — המפותם
הם פה צמד-חמד
זוג מבית היפופוטם,
פירמה מפורסמת. (עמ' 87).⁴

ההיפופוטם "יעקב" הופיע ב-1962 ומאז הוא
וכזה באבותם של ילדים קטינס". היפו יעקב
על גבו לרכב. הרשות לצפורה קטנה
סוס-היאור השמן, הczpofor czpactha:
סוס-היאור הטוב, תודה, czif-czif-czof,
הרשות לצפורה קטנה תמרות זאת מהחרטים
על גבו לרכב. אלמדך לעוף.

סוס-היאור "השמן והטוב" בשירה של אנדה
עמירפינקרפלד מתיידד עם צפורה קטנה ומוכן
לעזר לה תמרות סכו בלהי אפשרי ומגוחך:
"מחחרתים אלמדך לעוף".
ה"פירמה המפורסמת" של שלונסקי "היפו"
הופותם פוטם" ממשיכים את המסורת:

1. היה שנhab, היפו tam, אירורים: ג'ינס שפירה, עם
עובד.

2. יעקב שביט, יומת וההיפופוטם, אירורים: רות
צראפטி, ירובי-הדר.

3. אנדה עמירפינקרפלד, שירוי ילדים, אירורים:
גולדברג, הוצאת ספרית פועלים, נחות גוטמן, דבר, תל אביב, 1934, עמ' 10.

מה געים להפוך את הגודל, האדריכל קטן, לבני-טיפוחים,ילד, לחית שעשועים. זה ניתן בדמיוניות של המשחק, בחלומות בהקיז' ובסיפור. "לא תני הוא ולא תן / וזה היפו הקטן". היפו פוטם של יותם — הוא הבן והחביב של אמו המבוגרים... אנה! אל תיעלבו: הוא נציגים של ההווים הטובים, שאף הם נראים עצומים בדמות יונם של הקטנים בתקופת הילדות המקדמת.

נחת לו בשפע ממש בהתאם לגודלו — ומה עוד נחוץ להיפורייל? "היפו תם" אמן מבוגר הקריאת. הם אהובים להקשיב לסיפור "יעקב" ובഫעלים את דמיונם, אף בחורים בהיפופוטם חבר למשחקים. כדי למשקם. כדי למשקם (4.2) יושב ברכיבה על בבה פלسطית מליאה אויר ומתנדנד בחאנא ומזרע את הזמר הבא:

"היפופוטם רוכב על הגל!
אני רוכב על ההיפופוטם —
והוא רוכב על הגלים!
היפופוטם רוכב על הגלים?
שט במים, רוכב על הגלים!
על הגלים!"

פעולת הרכיבה והזמרת ממושת בלתי מודעת. ותוך כך מלא משאלות כמוסות בלחין רחਬ המרחק העצום של ההיפופוטם מהמציאות של ופה ושם בצחקרים. והרב איננו מכיר את הסיני פוריות החדשניים על ההיפופוטם... אבל אהוב טורף וכמה הוא אוכל!..." בהמות והיא רבעצה על אלף הרים, ואלף הרים מגדלים לה כל מיני שעבים מיני מאכל והיא אוכלת. היא שותה? יש אומרים: ראש על פי הירדן ופה פתחו כנגדו והירדן שופך לתוכה פיה והיא שותה מים; ויש אומרים: כל מה שהירדן מכניס לששה חדשים עשו היא גמיעה אהתיה⁷. התארח המוגזם של האגדה הולם את הדמיון הילדי הפעיל ב' השפעת המימידים העצומים של בעל חיים בדור.

"לרכב עליה" ולהשתעשע עמה.

וה, הפה הגודל — מאוזן עד אוזן — נראה כמה חירח חירח נצחי וסבלוי ושובע טוב-לב של שני את סדרי הבית ואורה חיים על הדיוויזם. שכח לנעל את השער. ההיפו יצא, כי חשקה נפשו לטעם מן הגלידה, מכיו מתחילות הארץ-פתקאות: פקק תנעה שנגרם על ידי החיפן, ביקר בבית מגוריים ושינויים בסדרי הבית בעקבות הביקור של האורה המוזר, כי "וותם חשב, שהיפופוטם יכול להיות חיה לי כדי דרת".ABA ואמא חשבו אחרת. גם האנשים מגוניחות לא קיבל את דעתו והיו מוכנים לתה לו היה אחרת במקום אחרון. יותם נאם לדידו ואינו רוצה להחליפו בחיה אחרת, הוא דואג שהיפוריילו קיבל דלי מלא גלידה יומיום. הגלידה — פתוון הפלא הטעים — החזירה את ההיפו למקום, לגונ-חחות. ומאותו היום "אהרון" מקבל כל יום בצהרים דלי מלא גלידה ובגלל זה כנראה גדול מוקן כמה חדים להיפופוטם שמשקלו על שלוש טונות — או אפילו יותר. התמונה המסיימת את הסיפור מעידה על אושרו של אהרון.

הסיפור השני, העברי, הוא "ביקורת אצלו ג'י-רפיה"⁸. מסופר בו על ביקורה של הג'ירפה המשנה את סדרי הבית ואורה חיים על הדיוויזם. שני היסיפורים מדברים ללובם של ילדים ומר-שים אותם, לפי שילדי מתרושים מבעליהם חיים גדולים, מוזרים וחוקים, המעווריהם בלילה משאלות כמוסות כמו: הלוואי שההיה לי דידן חזק וגדול כהה שנשמע לי ומלווה אותי לכל מקום! ומה היה קורה אליו היה לי דידן כהה באמת? אך דמיין לעצמו גם יותם בספק יותם והיפופוטם⁹:

"בלילה חשב יותם על ההפתעה הנדרת שהלכה אחריו הבית עד חזר האמבטיה. והוא השב שכשתחילה הלימודים ילד עם היפופוטם לבית הספר... אהרון ישבו בשביilo את הילוקט הכבד. אם יצא הכיתה לטויל — ילד אהרון אחם. כשהיתעיף יוכל יותם לעלות ולרכב על גבו ובעצם — עוד שנים או שלושה חברים יוכלו לרכב על גבו ואם יצטרכו לחזות נחל או נهر או אגם הרי אהרון ישתמש בסירה נחרת..."

היפופוטם המטורבל, הכבד, המוזר — אורח רצוי בספרות הילדיים. כל כך גדול — ואיננו טורף וכמה הוא אוכל!..." בהמות והיא רבעצה על אלף הרים, ואלף הרים מגדלים לה כל מיני שעבים מיני מאכל והיא אוכלת. היא שותה? יש אומרים: ראש על פי הירדן ופה פתחו כנגדו והירדן שופך לתוכה פיה והיא שותה מים; ויש אומרים: כל מה שהירדן מכניס לששה חדשים עשו היא גמיעת אהתיה¹⁰. התארח המוגזם של האגדה הולם את הדמיון הילדי הפעיל ב' השפעת המימידים העצומים של בעל חיים בדור.

7. סטנישלב ויגודסקי, ביקורת אצלו ג'ירפה, צייר:

דני קרמן, ספרית פולטים, 1973.

8. ביאליק-רבניצקי, ספר האגדה, דבר, תש"ג,

עמ' טרט"ז מס' רמ"ט.

והוועברה לגניחות, עד אשר פגשה ביום. ליד השער הופיע יותם וגוליתו בידיו. המטפל שכח לנעל את השער. ההיפו יצא, כי חשקה נפשו לטעם מן הגלידה, מכיו מתחילות הארץ-פתקאות: פקק תנעה שנגרם על ידי החיפן, ביקר בבית מגוריים ושינויים בסדרי הבית בעקבות הביקור של האורה המוזר, כי "וותם חשב, שהיפופוטם יכול להיות חיה לי כדי דרת".ABA ואמא חשבו אחרת. גם האנשים מגוניחות לא קיבל את דעתו והיו מוכנים לתה לו היה אחרת במקום אחרון. יותם נאם לדידו ואינו רוצה להחליפו בחיה אחרת, הוא דואג שהיפוריילו קיבל דלי מלא גלידה יומיום. הגלידה — פתוון הפלא הטעים — החזירה את ההיפו למקום, לגונ-חחות. ומאותו היום "אהרון" מקבל כל יום בצהרים דלי מלא גלידה ובגלל זה כנראה גדול מוקן כמה חדים להיפופוטם שמשקלו על שלוש טונות — או אפילו יותר. התמונה המסיימת את הסיפור מעידה על אושרו של אהרון.

המודיעים של הסיפור מזכירים שני סיפורים נוספים, שנכתבו אחד באנגלית ואחד בעברית. הסיפור האנגלי נקרא "האריה והماושר"¹¹. מסור פר בו על האריה המאושר שיוצאת מכלבו, אותו שכח המטפל לנעל, כשבכונתו לבקר את קידי-דיין, המבקרים אותו יום. הידידים אינם מבינים את כוננותו הטובות ובורחים בכלהה מפניו. שוטרים ומכביה-אש אינם מצליחים להחזיר את האריה לגונ-חחות. רק נער קטן — יידדו האמי-תי — מצלה. אימון הודי לא גבול, גileyי אהבה כנים קורסים בין השנאים ומחוללים את הפלא: אריה ונער צעדים יחדיו בשדרה אל גונ-חחות.

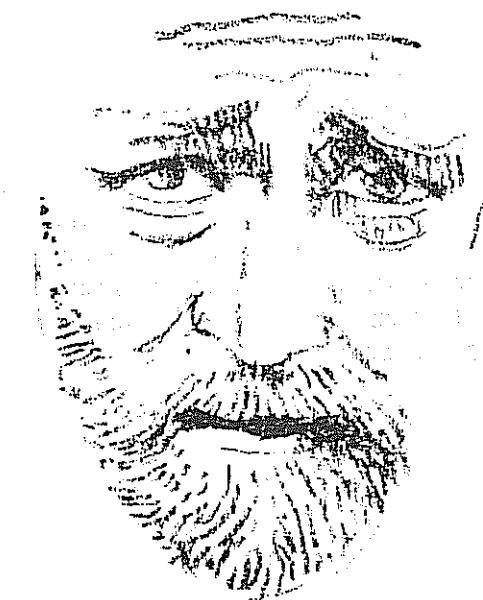
Louise Fatio, *The Happy Lion*, ill. Roger Devosin, Picture Puffin — Penguin — Broadley Head, 1955.

דמות

לציוו נאה שנה

להולדת יאנוש קורצ'אך - 1878-1978 -

או מביאים, בחברת זו, שלושה מאמריהם הדומים בספריו לילדיים

לציוו נאה שנה

מveroבים התארים שתלו בקורצ'אך. מפני עיסוקיו הרבים בימייחיו הומתר בכתירים של רופא, סופר פילטונאי, פובליציסטן, פדוגו, סופר-ילדים, סוציולוג, מהפכן — השגורים מביניהם הם פדוגו וסופר. כל מי שבא אליו במגע, מעד שאישיותו השאירה רושם עז על כל מי שהחיזנו במחיצתו, השפעתו על החינוך בפולין, אף אצלנו, הייתה חזקה; היא ניכרת עד היום, בעיקר במסודות-חינוך פנימיתים ובכפרינוואר.

שלושה תחומיים קשורים זה לזה גידולו וחינוכו של הילד קשור אמייך: ברפואה, בסביבה המהנכת ובספרות. שלושה הם בעלי-המקצוע העוסקים בתתומים האלה: הרופא, המחנך, הספר. קורצ'אך היה ברובו בכל שלושת התחומיים הללו, והוא מילא את כל שלושת התקידים בהארמוני שלימה, כשהרופא שבו מסיע למוחן, ואילו המחנך והספר מפרים זה את זה ומשרתים זה זה.

תופעה נדירה זו, אולי היחידה בעולמים של מחנכים גדולים, אפשרה לקורצ'אך לראות את הילד ראייה שלימה ורבגונית: הרופא ראה את גידולו הפיסי; מעמדת התכנית הרפואית-המדעית ידע לצפות בצוරה מאורגנות-שיתית על התנהגות הילד ולחשיק מסקנות מבוססות - בדיקת כמעט מודע; המחנך שבו ינק מאינטואיציה עשרה, מלאה ביכולת של חדרה עמוקה לנפשו של הילד. ניכר שהפסיכולוגיה הייתה מושגתו של קורצ'אך מסתיעת בחדירה מעמיקה ומדורנית, לפי ש坎坷ת-החינוך של קורצ'אך מספק בפסיכולוגיה של הילד על-פי ייקת, אף כי אין אנו מוצאים בו כושר-הבחנה מספק בפסיכולוגיה של הראש סיפורית הגלים השונים. עבדתו הספרותית, הן בתקופה הראשונה, שבו הייתה סיורה בזירה, והן בתקופה מאוחרת יותר, בשיעיר כתיבתו היתה עיונית, יוזדה בעיונות חינוך, וספריו מצטיינים בראיה מעמיקה בחיה הנפש של הילד.

* קטעים מתוך הספר "קורצ'אך סופר ילדים", שהופיע בימים אלה בהוצאה ספרית פולניים.

ריאלי, שכן סיפורי-המעשה והדמות שבסיפוריו הגדולים בתקופה זאת לקוחים ערלים הדמיון. — "ונואשטיין", "גינזקהיין", "שבוע ביש מיל", "התהילה" —

וועלם הדמיון. בתקופתו הראשונה כתב: "מושקן", "יוזקי", "שבוע ביש מל", "התהילה" — ולם ריאליה, ואילו משנהת 1923 ואילך, מАЗ הופעת הספר "מלך מתייא" עד כאשר אשוב ואחיה קטן" (1925) ויותם הקסם" (1934), כתב בעיקר סיורים דמיוניים. לשער, שהאדם הרגish, שכח העמיק לראות את המציאות העכורה והמדכאה, ייסה למלא את נפשו אל עולם טוב יותר, צודק יותר, אל עולם דמיוני, כי בברוח אחד לא יכולים — ניסיון הת庵דות נכשל.

חנה העיקרית בין שני הסוגים, כפי שצוין לעיל.

הוועים כלליים משותפים ביצירתו

בסקירתנו את ספרינו של קורצ'אק עמדנו על נושאים ומוטיבים, שהכללים הם אופייניים בסיפורינו הריאלייטיים ובכללים בסיפורינו הדמיוניים. בפרק הזה נציג על קו הכללי המשותף ואופיינו לכלל יצירתו:

הומור – שנות הגדירות של ההומור וסוגים שונים של ההומור. אלו נדועים כאן בהומור, כבנתו

הנורמה. כל גילוי החורג מן המקבול או מהתאמה לגילויה מוגדר כחומר עזיר. מבחן פסיכולוגית יש בהומור הרפיה ממתח, הקשור בהגבילות שקיבלו על עצם מרצון או מאונס. בהומור טמון רעיון של משחק, הסכמה כללית, המתירה לסתות מן הבלתי-נעימים, מן הקשה, ולפעמים מן הטראגי. לפיכך מופיע ההומור בצורו והוא מתממש בדרכים שונות.

כל תופעה, הנראית לנו סוטה מן הnormalה, כל גילוי החורג מן המקובל או מהתמצופה, מעוררים לעיתים צחוק, ויש שראוים בכך הומור. החלפת סדר מקובל שי

כל חי קורצ'אך היו קודש ליד, על מזבח זה הקריב את חייו. אריה בוכנה, אחד המהננים שעבד עם קורצ'אך, רושם בצדק: "הוא יותר על חייו הפרטיטים ולא בנה בית לעצמו, לא נשא אשה ולא הקים משפחה, פן יוביל חסיז'אללה לביתו הנдол — לבית-היתומות".

רוב דבריו למבוגרים פונים אל עוויות-הינוך. הפגנוגיה שלובה ושותפה בכתביו, וב רבים מהם קשה להבחין בין ספרות פדגוגית ספציפית לבין ספרות במובנה הרחב. רואינה לציון העתרתו של הביוירגראף נברלי בהקדמתו לכרכי קורצ'אק, שבחוגים הספרותיים של ואראה התחלכו דעות, שככל ספרותו של קורצ'אק אינה אלא פדגוגיה. כיוון שאין אנו עומדים לעסוק כאן בקורס'אק המחנק, כי אם הספר, מミילא לאorchibiphahatdibboruleylizirtohesparotit-pedagogitit.

עינונו ייוחד איפוא בעיקר לקורצ'אק טופריהילדים, מושם שתחום זה של פולתו עדין לא זכה, אצלנו לפחות, תשומת הלב הראויה, גם מושם שעמד במרכזי עולמו הרוחניים של הסופר, והוא נתן ביטוי לידי ולילדות.

בשם של משלבי יצירתו הספרותית אין קווצ'אך מונתק מימי הילדות, הוא חזר אליה בצורה זו או אחרת, מตอน געגועים, כביכול מתוך השעותדות לרישומה. מכל שורה של כתבי צפ-זעולה ה'גיבור', שלמענו הוא חי ופועל: הוד מלכותו היד-

סיפוריים ריאליסטיים וסיפוריים דמיוניים

רב יבולו הספרותי של קורצ'אק. בכלל יצירותו תופס החלק המועדף לידים נוקם נכבד. יצירות אלה עתידות להיכנס לקלאסיקה של ספורט-ילדים ; בעתייה, הקרוב לפחות, שומרה מקום מוכבך, ובצדק.

כל כתיבתו של קורציאק מרוכזת סביב הילד. הנושא — הילד, המטרה — טובת הילד, העולם — עולם הילד, והקורס המפורסם? : המבוגר והילד. אולם בעוד שבת-קובופת-יצירתו הראשונה כתוב למען המבוגר, והנושא הוא הילד, כתוב בתקופת-יצירתו השניה בעיקר למען הילד. במקול ספרי-הילדים של קורציאק אפשר להבחן בשני סוגים של יצירה, שברובם חופפים כמעט את תקופת כתיבתו: תקופת הריאליה ותקופת הדמיון.

בעוד שבתקופה הראשונה של כתיבתו הוא עומד על קרקע מוצקה של הריאלי, עוזבר הוא בתקופה השניה לעולם הדמיון — ורק מעט מאד משתקף בה העולם

1. יאנוש קורצ'אק, עשרים שנה למוותן, משרד החינוך והתרבות, ירושלים תשכ"ג.

ר' סיפרו של צבי קורצוויל, משנתו החינוכית של י' קורצ'אך. בפרק סיופורי-ילדוי, המחבר כותב (עמ' 46). סיופרי הילדים שלו ספוגים ריאליות חזור ותשוקה להציג בפני הקורא העזיר תמונה נאמנה של חייהם הבוגרים... הוא לא הלעת את הילדים בדמיונות, מכל מקום לא ברובם הגוזל של חופשינו.

עמ' ט. פון ז.

רhomim את שיטות-החינוך ואת דרכי-העבודה בתיה הספר. הוא מוקיע את העול שונעה לדתיהם, שבניהם אינם מבקרים בתיה הספר — מחוסר-ענקים. הוא לועג לוועידות הבינלאומיות, אלה שעומדים בראשו, שם לעג ולקלס את הלורדים, שבידיהם גורל העולם. הוא לועג לפילנתרופים, שחילק מהם נותנים "מה שהיה להם לאורא, או שבור, ולא צלח למאהמה".

הוא עוקץ את נוטני הפקדות ואת מוצעי הפקדות, הנחצים בביורוקרטיה, וכל מעיניהם רק יצאת ידי-חובשה של מלוי תפקיד, בדוגמה הדוח' של המפקד דורמאט-קי, שהודיע כי ביצע את שלוש הפקדות ואת הרבעית בחקה, וכולנו יודעים, שהעיקר דזוקא בפקודה הרבעית — הابت מתייא לא. ומתייא הר' ברת ולא הגע לאי.

הוא מגח למנהל ביתיה-יתומי הכרסתן, שחיבר ספרים מדעים, כגון הספר "מה טוב יותר, כפרורים מפח, או כפרורים מקרן?" וכדומה. מימשל הוא דבר רציני. "תמיד ימצאו בני-אדם בלתי-מרוצים", אומר הספר, ואני להשלות את עצמנו. אין למסור שלטון לילדים. הכלך רוצה לשחק, זאת זכות, אבל אם מסיבה זאת, נדחית ישיבת השרים, הרי זה מעורר חזוק. הכל מודים, כי להומור ערך חינוכי רב, וכי הצע מסימני-היכר של ספרות-ילדים טובה. קורצ'אקס ידע להעריך את ההומור, ושילבו על-כן בכל סיפוריו-ילדים בוחן ובחילה.

•

הסוגנון
היחוד בסגנוונו משוטף בכל סיפוריו. הסגנון הוא האדם, זו אימרה ידועה. גם קורצ'אקס מאמת אותה. קשה להוכיח את הייחודי של סופר בסגנוונו, אשר אין אפשרות להציגו בשון המקור. בדרך מן המקור לנתרוגם מאבדים בהכרח משחו מן החון המקורי. רק השולטים בשפת כתבי בתו יכולים לעמוד על החון הלשוני והסוגנון המקורי שלו, של קורצ'אקס. אף-על-פי כן נסה להבליט כמה קווים אופייניים לסגנוונו:

זה הוא אהב להשתמש בלשון הווה אף אם הדברים קרו בעבר. "מתニア מההר", "אווהב מתיא לצד דגים", "גدعון נכנס לחדר הסמוך", "בובו שוכב במיטתו שבע, בש" (בובו), "אם יוצאת עם אבא לקונצרט" (שבוע ביש-MAIL), "זה היה כך — אני שוכב במיטה ואני ישן (כאשר אשוב ואחיה קטן)", "בבוקר מביא האופה לחם ומכל תבים מגיעים בדוואר" (בקיינטה). יותם מטייל, חושב יותם וכיווץ בכך.

דרך זו של תיאור מגבירה את התחושה של שותפות במתהווה, אין הקורא מתבונש. השאלות והספקות המרובים, "אם" ו"אם", ובעיקר ריפוי-הידים של אנשי מבוגרים שנראים בחולשות בקטנותם, היא המשווה בספר את אופיו ההומור ריסטי, ומכך מובילה הדרן לסטטיקה. החזרה על מלים מסוימות שאין צורך בכך, היא אלמנט הומוריסטי.

קורצ'אקס מצליף ללא רחמים בסדריה-השלטון הקיימים. אמנם תחת מסווה של פור על דברים שחילפו מכבר.

מלים, של אוטיות, החלפת חלקים ופריטים בעצם, "נווננסים" והגמות — אלה הם מסימני ההומר.

דייעות ואmittות בדוקות היטיב, המוגשות בצורה מסולפת, אף אלה הם אלמנטים של הומר. ראיית דברים בראש עוקום, יוצרים מצברוח הומוריסטי.

אדם בעל חוש-הומר מפותח, בעל השקפת-עולם המנובשת על הומר, עבר את דרכו בחיים ביתר קלות, בפחות טראגיות, הוא ידע לפחות בין האפשי להבלטי-אפשרי, הוא ידוע ברוח טובה להסביר לעצמו ולהחרים תופעות מעצבות, סבירות או אף בלתי-סבירות. לאדם כזה קל יותר להיות בעולם המלא בעיות ותסבוכות.

דמות כי קורצ'אקס ביצירותיו הוא חסיד גדול של ההומר כהשקפת-עולם, אם כי אינו מתאר מן הסטרירה וממן החצפה בסדריה-השלטון אבסורדיים, או בתהנחות אנטיסוציאלית של בוזד. הוא מרבה לשלב הומר בסיפוריו ומעורר את הילד הקורא לzechok. כמו דוגמאות: ילד שנפל לים, והוא חש כאב בידו, אומר: "היט היה קשה במקום זה". דוגמה אחרת: ילד ואקח הציגו לקרוות אוניו, כדי שלא בא לא יהיה מה לתלוш, וגם כדי שלא יצטרך לרחצן. או תמונה הומוריסטית זאת: יותם הקוסט שרחוו טובה עליו הולך מהchnerות וymbash לknutot דברים כאלה: בקיוסק לسودה הוא מבקש כוס גז, אצל הסנדלר — גבינה, במקלה — לויתן. בבייה-הספר הוא משתמש, ממציא תעלול, קופץ על הספסל, כביבול מפני מכביר שראה — גם הקפיצה על ספל וגם פחדו של נער מפני עכבר הנקיטאות קומיות.

יש בספריו הומר בתחום המציגות, ויש שהומר כולה בעולם הדמיון. ואך כי אנו עדים לבלבתי-טבעי, לבלבתי-אפשרי, הם משרים עלינו רוח טובה. בסיפורו על מתייא המליך בא השום, יש מצבים של "קו פו קו" מצב שמעורר חוויה כל הרואה, או כל הקורא את הדברים, שבהם מתואר על-פידורב, נצחונו של הפיקח על הטיפשים, המוצגים בחולשתם ובחוסר-אוניהם.

עוד דוגמה אחת של הומר: ההסתנות הבלטי-סבירה של מי צריך להחליט ואינו מסוגל לכך, חולשת היכולת, הפסיכה על שתי הנסיבות: "הוז מעלה כבוד המלכים, علينا להחליט מה לעשות, אם עליה בידינו ל特派 את מתייא, ומה לעשות אם לא עליה בידינו ל特派 את מתייא; علينا להחליט, מה לעשות, אם עליה בידינו ל特派 אותו, ומה לעשות אם יונוך לדעת, כי מות וubar מן העולם; علينا להחליט מה לעשות אם מתייא יתייצב מרצון בכוונות של שלום, או כי יצא נגדנו ליט לבסוף, מה לעשות אם מתייא יתייצב מרצון בכוונות של שלום, או כי יצא נגדנו בשך". השאלות והספקות המרובים, "אם" ו"אם", ובעיקר ריפוי-הידים של אנשי מבוגרים שנראים בחולשות בקטנותם, היא המשווה בספר את אופיו ההומור ריסטי, ומכך מובילה הדרן לסטטיקה. החזרה על מלים מסוימות שאין צורך בכך, היא אלמנט הומוריסטי.

קורצ'אקס מצליף ללא רחמים בסדריה-השלטון הקיימים. אמנם תחת מסווה של ספר דמיוני, אבל הדברים גלוים מכדי שלא להבין למי הוא מתכוון. הוא מבקר ללא

קהה, יורדת. מיתריה-הכינור שרים; רצועת-ענן חתכה את השם לשני חלקים. סימן
לירוט על-ידי שימוש מפתיע בתארים.
במוקם להדליק את היום הוא כבה, והלילה שהוא אף — נדלק.

מיון וסיווג
אחד הדברים המאפיינים את קורצ'אק בסגנוןיו הוא מה שניתן לכנות בשם ס' יוגו,
ו ט' פולוגיה. כשהוא כותב על ילדים, הוא מתאר את הטיפוסים: מכוער,
שובבן, כנרג, פיטן, בלשן (בקייננה).
סיווג המחשבה: צעריה, חזקה, עשרה, נקייה, בהירה, חמה, לפעמים פרחתית,
נוועת, אמיצה, פראייה, יהירה, חופשית, מקורית ועצמאית, שקטה, טוביה, עצובה,
פחדנית, מבולבלת, כלואה, חלה, רדומה, בבדתנותה. המחשבה לפעמים בורחות,
מסתתרת ואין למצאה; לפעמים עובדת, ממושמעת, ולפעמים עקשנית, שרבינית.
דרך זו של מיון ואפיונו מעשירה את עולמו של הילד, מקנה לו ראייה רב-צדית,
מעודדת להשתכל, להשווות, להאות. סגנון זה מושיף חן וויפוי לספר ומהנה את
הקורא.

קורצ'אק משתמש הרבה בהקלות. הוא מעמיד במקביל שני אלמנטים קוטביים,
הambilיטים את ההבדל שבינויהם, המאיירים נקודות נסתרות, המדגימים את שרצו
הספר להציג. למשל: "המְגַנֵּגֶר מסתובב — הילד מתפצל; המבוגר מתבוחח —
והילד משטטה; המבוגר בוכחה — והילד מיבב; המבוגר כמוהוරר — והילד גולם".
או שהוא מתאר במדויק את המצב בדרך של קביעה: "איחוד בוניה — פירוד
ההורס". זה מול זה מוצג ככל בחים המשתקף בדברים קטנים במושב-הkickץ.

שפטו של קורצ'אק עשרה ועסיטה. זה מודגש יפה גם בתרגומים של דבריו. הוא
שלט במקומי הלשון ונחשב לאמן הלשון. בשיחותיו ברדיופולני הופיע לא בשמו
ה המלא, כי מעבידיו חשו לפرسم ברבים את הייחודי שירתך רבבות מאזינים. הם
חשו שתתגללה החולשה, שככל הציבור הפולני לא נמצא מי שיעשה את המלאכה
הזאת כל כך טוב כפי שעושה זאת הדוקטור הזקן.

הוא ידע את מקורות הלשון הפולנית, גם ידע את הסלנג של מבוגרים ושל צעירים,
ושילב בעגה זו בוצרה טבעית את ביטוייהם במשמעות ובשיחתה, ביניהם לבין עצם
םם וביניהם לבין המבוגרים — הורים, מורים וסטודנטים בני אדם.

מה משנה, אם מתייה היה לפני 20 או 100 שנה. אך לגבי הסיפורים הריאלייטיים יכולה להיות משמעות למירוח-הזמן, והוא מבון תלוי בנסיבות היסוד של "האני" המשפר. אך קורצ'אק אינו נותן לנו הזדמנות, לעמorden על מרכיב זה בסיפוריו, למשל אומר המחבר: מה זה חשוב, העובדות הן עובדות, והרעיון שעובדה זאת נושא עמה, אינה תלולה בזמן.

טכניות שונות של הסיפור

קורצ'אק מגוון את סיפוריו בהשתמשו בטכניות שונות. יש והוא עומד מן הצד ומקיף ומספר את האירועים ללא להבליט מעורבותו כלשהי. בטכנית זאת משתמש בספריו על הקיטנה, בסיפוריו על המלך מתייה, על יותם הקסם, וגם בסיפוריו הקצרים על הרשקה, על טוזה של אסתרל ואחרים. ויש שיחדות הראשית היא של האנימוספר כמו בספר על דzik הקטן, "למה צעק אבא שלי". ברוב המקדים האנימוספר הוא ילד ומוסר את הדברים בהיותו ילד, בתפיסה של ילד ומתוך נקודת ראות של ילד. יש שהמסופר מבוא ע"י מבוגר וילד בעת ובונה אחת. כזהו הסיפור "כאשר אשוב ואיהה קטן". המבוגר שוחרר להיות ילד לא השחרר כלל מבגרותו, אנו מקבלים תיאורים נאייביים אך במקביל גם נמסרים הדברים בראשיה של מבוגר "וכך נוצרה דמות מופלאה של אדם, שהוא בה בעת גם מבוגר וגם ילד". (אלקושי עמ' 26).

האמת

בכל הספרים הריאלייטיים של קורצ'אק עובר חחוט-השני הקרו שניתן לציננו במלה אחת — אמת. כל מה שקורצ'אק כותב, זו אמת, זה ודאי גורם נוסף לשאר הגורמים, העשויים את ספריו טובים לילדים. טובו סופרינו ידעו ללבת על-פי קו זה למעשה ולהלכה. ניסוח טוב לעיקרון הזה נתנה אנדה עמיר בדרכה. "bijou", בירושר, בפשטות כנה, בלי עטיות על גבי עטיות: האמת; וזאת האמת הילד ירגיש, יקבל וגם יבין".

האמת של קורצ'אק מורגשת ומשכנתה בכך, שאין הבדל בין אמיות של המבוגר לבין זו של הילד.

תמציאות-חייהם של המבוגרים היא: תגלית, אמצעה, הכרה, כיבוש, ניצחון. גם הקטנים חיים באינטנסיווית את האשיפות והכיבושים, רק הדרכיהם שונים. "אנו רודפים ארנבות ומחפשים בובות", אומרים הקטנים; זהו סוד משחקים, שמהותו תגליות וכיבושים. גם בתחום הנפשי שוים הקטנים, ואולי אף ילדים על המבוגרים. "ילדים בוכים לפרקם קרובים יותר מבוגרים, ולא משומם שהם יבנין, אלא כיוון שהרגשותם עמוקה יותר — ייסורייהם מרוביים יותר". הבכי הוא ביטוי פן לרוגש. ייסוריים יש בעולם, והם מנתקו-חלקים של גודלים ושל קטינים, המבוגר טועה בחשבו, שהילד אינו מתישר, וכי בכיו הוא העמדת-פניהם.

של דאגות, רעב וعمل מפרק; ה'נסיכים' שלה יהודים כבר בילדותם, כמה עולה כי לוגרים לחם... ויחד עם ההווים הם עובדים קשח. צ'רנצקי וקרוק שבקיטנה הם נסיים בממלכת המוחשנות העצובות והלחם השחור, הם קיבלו את הנסיכות מאבותיהם: בתקופה העתיקה זכו הלו בתואר האצילות" (בקיטנה 106).

בפסקה זאת אנו מוצאים יותר מרמז, מי הם הנסיכים האמתיים, לפי תפיסתו של קורצ'אק. ומכאן אנו מבינים, היכן שרואה האצלות, ואין תימה, שגיבוריו לך- חיים מעולם-נסיכות זה.

אך גם כשהדמות הראשית היא אדם מבוגר — העיקר ממה שמסופר עליו, הוא מהיותו ילד. כמשמעותו על מבוגרים ליד ילדים, הם מוצנעים אונונימיים. אפילו שמות המדריכים בסיפורים הקיטינה אינם ניתנים בספר. הילדים פונים אליהם בגוף שלו-שי, רק אנחנו הקוראים יודעים עליהם מעט יותר.

אף-על-פי שקורצ'אק היה בעל תפיסה פיזוצנטרית ונלחם לזכויות הילד; מושום שראתה בילדים עולם העומד בפני עצמו ולא כתקופת-מעבר לשלב שני, לא התעלם מעולם-המבוגרים. אדרבא נראה כי היה מודע לכך, שבסתו של דבר ינטוש הילד את תקופת הילדים ויצטרך לה策רף למבוגרים. אך עולם זה נראה בעיניו קודר ומן-עוות, שכן הקשר את הילדים — באמצעות דמיות בספרות — לקרה המאבק הצפוי להם.

אולי מושם כך שילב גם מבוגרים בין דמיותיו, אבל אלה מצטיירים לעתים-can-טי-תיזה לילדים, ותדמיות שלילית לעומת הילדים, כגון השלטונות והמושלים בספריו מתייה המלך, שאוטם מוקיע קורצ'אק ושם לעלה.

הדמות מחולבות, מעוצבות ויצבוות מן הרגע הראשון להופעתן ועד סוף הסיפור. לא חל בהן שינוי לא באורח-המחשבה ולא בתגובהיה. אפשר לצפות מראש, מה יעשה הגיבור בסיטואציה מסוימת, אין הפתעות בעניין זה.

"מרוחק" כותב את סיפורו כמשמעותו ממשקיף מן הצד, כמסתכל שאינו מעורב במסופר, לא במישרין ולא בעקיפין. אך יש גם סיפורים, שבהם מופיע "האני" המספר: "כפי שאנו רואים" (69) "אני פוגש לפעם את יונראץ' הצלע בווארשה" (70), "אנו יוצאים למכרז שלנו" (88).

היות המספר בזווית האירוע, באח לידי ביתו, למשל, בפניה ישירה שלו אל אחת הדמויות הפועלות: "זמר נעים, אתה מושא בחים את שירתך החמה ונשמרת בה" רה, יודע אני מראש תריעיב את הסוס, שלא בשוט תכירחחו לעבוד למלחה מכורח" (138), פניה זו, השרה, של "אני אל אתה", מצביע על התרגשות ומעורבות, אך סגנון זה, כאמור, נדר אל קורצ'אק.

משמעותו מושך מהתבאה הדבר גם בזמן התרחשויות, אין אנו יודעים, מה כמשמעותו בין המספר לבני המספר. לגבי הספרים הדמיוניים אין נפק-מינים, כי הרי סיפורים אלה מנוטקים מן המציאות ושאלות המרחק אינה עניין להם. וכי

האגודה — כבודה במקומה ; אולם העיר, ככלmor במקורה זה המזיאות, מושלת יותר, חזקה יותר. יש להעמיד כל דבר במקומו.

ההרפתקה
סופרילידים יודעים את חיבתם של ילדים להרפתקה, ועשוי ספרים לילדים חשובים, כי מספיק להמצאה מספר הרפתקות ולצפן יחד ויצא מתחת דיהם ספר טוב לילדים. לא היא. גם ילד מבחין בין הרפתקה אמיתית ובין צירוף של מקרים, פרי קומבי נאציה מחרושבת.

הרבבה פנים להרפתקה. יש שההרפתקה צפואה, והמחכה לה יודע, כי בוא תבוא ; הוא יודע מראש, שטכונה קרובה, והוא מוכן להשתכנן, מתוך תקווה שיתגבר עלייה, אולם אין הוא יודע, מה תהיה הסכונה, מאין תבוא ובאיזו צורה, עליין אינו יכול לטעפה מנוחרת יותר. קורצ'אק יודע, שאין העניין פשוט. ב"יומם הקסט" הוא אומר, כי יש באגדות אמרת לא-אממת, אלא שיש לדעת להבחין בין אגדה, שהיא בכלל זאת אמרת-שבמכיאות, לבין אגדה שישודותיה דמיוניים ומוקורה כולל דמיון. אך גם בתקופה זו, שבה הוא עומד בתחום הריאלית, הוא משלב סיפורי-אגדה בתיאורי-סיפורו, ואלה הם וודאי גורם נוסף לכך, שסיפוריו קריאים ואוהוביים על קורצ'אקו.

הרבבה פנים להרפתקה — אחד האיפיונים לה היא התגבורות על קשיים מפטיעים בלתי-ცפויים. סיטואציה זאת חביבה על הילד לא רק בשל המפתח, אלא בשל העובי דה שננה כל כוחות הנפש של האדם מתרכזים ומופיעים בהדרם. זהה תופעה המלמדת שאדם מסוגל לעשות כמעט את הבלתי-אפשרי. הרפתקה זאת היא ביטוי חיותו של האדם אשר מסוגל להפגין אמונה עמוקה בכוחותיו העומדים כתריס-מנגן בפניו תבוננות ויאוש.

מתיਆ עמד בפני שורה ארוכה של קשיים בלתי-ცפויים במלכתו : במלחמות, באפר ריקה, במנגש עם בני אדם, עם חיות — ויכול להם. הוא טס לבומ-דרום, הטישה מסוכנת, אל מולא המוכנות להשתכנן והשאייפה החזקה להציג את המבוקש לא היה טס בתנאים אלה, אבל מתיא הרי בעל העת הוא, והוא בדרך לאו. לכארה הצל אבוד, אבל לא מתייא ייכנע ויקבל את הגירה ללא נסיוון נוסף של שניינו פני הדברים. — הוא מרים כל כוחות הנפש כדי לברוח מן הרובbat — והצליח.

אפי זה של הרפתקה בולט במיוחד אם נשווה אותה להרפתקה בספר אחר של קורצ'אק.

גם בספר הדמיוני שנכתב אחר מתייא המלך, יותם הקסט, משלבת הרפתקה, אבל כאן יש בדרכיו ההtagבורות על הקשיים גוון אחר — השימוש בכוח הקסטמים. פתרון זה קל, ושונה לחלוון מהפתרונות שבספר מתייא המלך. בספריו של קורצ'אק שורות הרפתקות ובותות, בותות, מאד. בעת קרייאתן גוברת האמונה של הקורא, כי אכן הרבה יכולתו של האדם, וכמעט בלתי-מוגבלות האפשריות של המציאות שלא ייכנע ולא יתיאש.

הילדים חיים את חייהם הריגושים לא פחות מן המבוגרים ; גם הם יודעים הגשי חרדה, עצב ושמחה, ידידות ואהבה, קנאה ושנה וקונפליקטים אינסאנס. גם עליהם וובץ עלל של אחירות משליהם. אמת זאת מובאת לפני הילדים ללא כח� ושרק.

האגודה
ילדים אהובים אגדות. רבות מאד הסיבות לכך. קורצ'אק יודע את ערכיה של האגדה לקורא הצעיר. הוא אינו כותב אגדות בשלב של היצירה הריאלית. לסיפורים דמיוניים, שהם בעצם אוסף של סייפור-אגדה גודלים ורחבים, ולסיפור-רמישיות, יינו בתקופה מאוחרת יותר. קורצ'אק יודע, שאין העניין פשוט. ב"יומם הקסט" הוא אומר, כי יש באגדות אמרת לא-אממת, אלא שיש לדעת להבחין בין אגדה, שהיא בכלל זאת אמרת-שבמכיאות, לבין אגדה שישודותיה דמיוניים ומוקורה כולל דמיון. אך גם בתקופה זו, שבה הוא עומד בתחום הריאלית, הוא משלב סיפורי-אגדה בתיאורי-סיפורו, ואלה הם וודאי גורם נוסף לכך, שסיפוריו קריאים ואוהוביים על קורצ'אקו.

הנערים במכילובה שומעים אגדות על נסיכים, נסיכיה העשו, הם עצם הרי הם נסיכיה של בילדותם. אחרן נסימיסטר יודע לספר אגדות ושור בה את ליבותיהם של שומיעו. גם במושבה בווילhelmובקה מספרים אגדות ; לא תמיד זוכה האגדה להערכתה הדורשה — לא אצל הילדים ולא אצל המבוגרים. באחד הימים מופתעה מוקשים לאגדה, ובשל כך עשויים לאחר לארוחה, האפשר באמצע ? הארוחה השובה יותר, קורא המחנק, "הארוחה השובה", אומר רעהו, "כן הארוחות חשובות יותר, אבל בלי ארותות הן לא יתכן", מסיים המחנק. יוזאי שהאגודות חשובות יותר, מוסיף קורצ'אק.

בחדות מעריר איפוא, קורצ'אק את קורצ'אקי הצעירים אל הדעה הברורה על האגדה, אם כי אותם, את הקוראים, אין צורך לשכנע, הם יודעים זאת בעצםם, הם חיים את האגדה פעמים רבות. תיאورو של קורצ'אק את האגדות לאגדה — ואופן האגדות — מעיד על כך אלפי עדים. אולם יש חשיבות תוכנה, והדבר תלוי במספר ובנסיבות סיפורה.

מעניינת האפיודה על המחנק, מנהל המקלה, אשר בעזרת אגדה על השיר, רצח לרטק את המשתתפים לחזרות ולשירה.

המחנק שהפזר באמונתו בכוחות עצמו, והיה שאפטן, רצח לנצל את האגדה כאמור צעיחינוCI, ובעדרת להשקיית את הילדים ו לרתקם לתפקידו.

אך קורצ'אק מעריך את האגדה כל-כך, שאין הוא מסכים שתיעשה קרדוזם לחפור בו. אין האגדה מכשיר למשמעות, היא אינה נתונה בידי המחנק, כדי להרחק ילדים מן המציאות האחרת. "למזל ירד שם בלילה, וכיודע אחרי גשם, רבות הפטריות, ואז למחמתה, התהמק בעל העזה מן המרפא ליער".

חווית הקריאה

מזהן "החדר בעליית הגג" מאת א' פרזון (עברית: דליה רביקוביץ, הוצאה מהברות לספרות, תש"א, עמ' 9—10):

בילדותי היה ביתי אחד שנקרא "חדר הספרים הקטן". לאミתו של דבר כל אחד מהדרי ביתי יכול להזכיר חדר ספרים; חדר המשחק שלנו בקומה העליונה היו מלאים ספרים, והם סדרים שורות על פניהם קירות החדר האוכל, והם פלו גם לחדר האורחים של אימי ולחדרי המיטות. אילו הצרכנו לחיות בily בגדים היה זה מותקbel על דעתנו יותר מאשר לחיות בלי ספרים. ואילו נמנע מעתנו לקרוא היה זה אילו נמנע אוכל מפינו. ובין כל חדר ביתי היה "חדר הספרים הקטן" מלא וגודש ספרים כמו גן פרاء המצחיח פרחים וחולדים. לא הייתה בס כל שיטה וסדר. בחדר האוכל ובספריה ובחדרי המשחק היו ספרים נבחרים ומוסדרים על פי טעם מסוימים. אך בחדר הספרים הקטן התלקת צבור של מוקיינים של תועים ואובי דרך, ואלה שיירדו מגודליהם וסולקו מן האצטבות המשודרות שבחרים אחרים. היו בהם ספרי חבילות שנكنו בסיטונות על ידי אבי במכירות פומביות, והרבה פסולת נצטקרה ביניהם, אך המתמננים רבים שבעתים. מעולם לא נאסר על הילדים לקרוא מה שיצא מתחתן מכਬש הדפוס.

חדר הספרים המאובק, שהлонתו לא נפתחו מעולם והמשש לא העירה דורך שימושיו אלא אכבות רוזן שפוררי זבזזו והתנווצטו עליהם, חדר הספרים הקטן פתח לי מחלות קסמים, שבעדן השקפני על עולמות ותקופות הרחוקים מעולם היו; עולמות מלאים שירה, וסיפורים ומעשים של ממש ודמיונות פרוחים; היו שם מחזות ישנים וסיפורים ימי קדם, ושירי אהבה עתיקים; אמונה תפנות, ואגדות ריאשונה במחי, ובשם פנים לא הייתה יכול עוד להפסיק את גופו הספר מצבעו. הספר ובעו היו בעניין "לבשר אחד".

— ופעם אחת כשיונפקו עניין / הרי אתם יודעים את הפירוש של "נפקחו עניין" / מצאת בועלם שני "מכתבי עתים": את "המלץ" ואת "הציפירה". כן, "מכתבי עתים". עתונים. עדין לא היו בעולם. את הללו בדו האחرونנים. אני יודע, אפשר ביוםיהם ההם היו קיימים עוד שאר מימי "מכתבי עתים". אני לא מצאתי ומה שנחשב כהורג מן המסוגרת בספרות...

בקיר היו קבועות אצטבות צורות, שהיו עמוסות כל מיני ספרות, בקצת שורות הספרים התוגבבו עוד בערוביה שכבות נוספות שהגיעו כמעט עד לתקרה. על הרצפה היו ערמות נוספות, שהיא צורך לטפס עליהם, ועמודי ספרים חסמו שמשת החלון והוא מתומטומים לכל מגע יד.

היתה מסית מקומו ספר בעל כריכה מפיה ומתחתיו היה נמצא ים שלם של ספרים אחרים. וזה היה מניח את הספר שמשך אותו בראשונה ושוב הייתה נוטל

האובק עליה באפי וצרב את עניין כאשר הייתה רוכצת על הרצפה או עומדת שעונה

אל חכילת ספרים שנופיעו אינו מוצא לו מנוח ונפשי תועה במרתקים. — ולא הייתי מרגישה באוויר המחנק ובתנוחת גופי הנוראה אלא לאחר שחוורת מתרור במלכותה בהן נראה הזמן שריר וקיים יותר מחייב מעשה, ומפלגה בנטיות ארוכות אל קצו הארץ שבחן היו דברים של ממש מזרים יותר מדברים שבדמותו. ואם האובק הוא שגרם לי לחולות בדלקת גרון לעתים תוכפות, — איןני מוכנה לחטא על כך. שום משות לא בא עם מטלית וمبرשת לצחצח את השימוש האוטומת אשר עבר עדן הסtan ופייז אור השמש, או לטאטא את הרצפה מאובק ימים רבים. החדר לא היה שומר את תוכנתו המיחודה לו לא האובק.

כאשר הייתי יצאת שחוכה מחדר הספרים הקטן בעניינים צורבאות, אין פלא שאבק זהבו המנומר המשיך לפניו במוחי, וכורי הכסף שלו בדקנו בשולי הרהורי. ואני פלא, שניים רבים לאחר מכן, כשהחילוות לכתוב ספרים בעצמי, הייתה בס תרובתם של בדורות ודברים החיים, ודמיון ואמת; וסיפוריו היוו שנולדו מאובק פורה יוכיחו שמדוברם לא למדתי להבחן הטוב בין הדברים. שבע שפחות עם שבעה מטאטים לו היוعمالות בעמלה, ואנחות שבע שבעה מטבח מאובק מקושים ופרחים, ומלאים, ותלתלי גבירות, וחות לנער את מצחיו מאובק בחרום ובחורות; ואותם יצורים של זהב, אשר כמו גורפי משוררים וצחוקם של בחרום ובחורות; ואוותם יוציאים של עולם בבוא ארכותם טובעים בריש בחדר הספרים הקטן, בוקעים ויוצאים לאoir עולם בבוא יומם...

מזהן "המלץ", הצפירה ובעו הניר" מאת ח'ג' ביאליק (כל כתבי ח'ג' ביאליק,

הוצאה דביר, תש"א, עמ' רע"א-רע"ב):

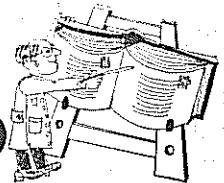
הוא עצם עצמותו של עצם... — כל ספר שבא לידי בידוזתי, עין הניר שלו נקלטה שמעתם, שהצבע אינו אלא מקרה לעצם, ואני אומר לכם: העצם ובעו חד! הצעב הוא עצם עצמותו של עצם... ופעם אחת כשיונפקו עניין / הרי אתם יודעים את הפירוש של "נפקחו עניין" ובעו היו בעניין "לבשר אחד".

— ופעם אחת כשיונפקו עניין / היה אמן יודע את "המלץ" ואת "הציפירה".

/ מצאת בועלם שני "מכתבי עתים": את "המלץ" ואת "הציפירה". כן, "מכתבי עתים". עתונים. עדין לא היו בעולם. את הללו בדו האחرونנים. אני יודע, אפשר ביוםיהם ההם היו קיימים עוד שאר מימי "מכתבי עתים". אני לא מצאתי את עניין פקט"ה המקורה ערו: בעלית הגש של שכנו מצאתי "שנה שלמה" של ה"bovez" של ההשכלה. ככל אם אפשר לעולם ללא חכמה לבנה?

הלו, החכמה והלבנה, על גבי קורה אחת ומשמשים בית מושב לעופות. חושני "המלץ" מוכרך וחבילה גודשה של "הציפירה". מונחים היו להם שם שני המאורות שתתרגנותו היו מיטילות עליהן ביצים.

הmesh בעמ"ז

חודש הספר בבית הספר

מאת יונה אילת

לפנינו הילדים את הרעיון ואת המטרה העומדת מאחוריו. תלמידי כיתה ז' הכיןנו מuinן קטלוג מנוק ובו חותם דעתם יתספרנו* על "חודש הספר" כשם מטרת השילדים על ספרים וטיבם. הילדים כתו ריאת חפשית. אחת הדרכים לכך — הילם בשפע, היינו הפגשת הילד עם מספר רב של קוראים ומספר רב של ספרים שככל שבע, הסבירה הקרויה תומכת ומשמעות. מכחיהם הנזקקים לפROYיקטים, או לממצאים שモוגבלים בזמן, יודעים היטב שהפנמת הערך שרצו לחקנו בזמן מוצע הוא תהיליך לא ניתן להגבילו בזמן מוגדר. לכן, יש לראות את הפעולות ואת ההתרחשויות באותו זמן המוצע רק בראשיתו של תהליך להשגת המטרה שלשמה קם הפROYיקט. כך ראיינו גם את "חודש הספר".

בחלק מן הפעילויות החלו פעולות החקלאות נרחבו בזמנם מוגדר. כבר בשנה שעברה, במסגרת עבודתי בספרייה, העלינו חלפה, או שחייבת כולה תבחר בסוג ספרותי מסוימים או בספר. נוסף לנאמר לעיל, בктивות הגבירות, נרחבת.

* בית הספר הממלכתי ע"ש אגרון בירושלים.

שלב ד' — כתיבה כלללה:

- (1) פרטיהם על הספר
  - (2) פרטיהם על הספר בקצרה
  - (3) תוכנו של הספר בקצרה
  - (4) קטיעים ורשימות שעשוים לעורר את הרצון לקרוא את הספר..
- בכל שלבים עוסקה הכיתה כולה, במין החומר ובערכתו עסקו חברי המרכבת המורחבת בת 13 תלמידים. המידים המוצמצמת עסקה בשכנות החומר והיכנו להדפסה. קבוצה נוספת של תלמידים הוסיפה איזורם. בערכות החומר הקפדו (מחנכת הכיתה ואנוכי) שלא לשנות את רוח הדברים ולהשאר נאמנים לכתיבתה. גם בכיתות אחרות בחרו התלמידים בספרים האהובים עליהם ביותר מידי הכיתה שהכננו את הקטלוג.
- לקראת החדש הספר נבחרה ועדת מורה ריש אשר העלתה רעיון וגיבשה הצעות לפעליות בחודש זה. הוחלט לשים את הדגש בגורם החוויתי, להעמיד את רצונו ואת בחירתו של הילד במרכז הפעולה וחתמו... הכתנת "הקטלוג" התביעה במסגרת "שבוע הספרייה" ונמשכה כmonths שנתי ליכון תמיימה. העבודה נעשתה בקבוצות. המשימה בוצעה באربעה של בים:

1. יום פתיחת החדש הספר.
  2. הקמת ספרייה כיתיתית (כל ילד מביא לפחות ספר אחד אהוב).
  3. היכרות הגבירות תאמנה את הדיברות הנומיות.
  4. הכתנת פינה לפעליות יצירתיות המרר את סקרנותם של הילדים לקרוא את הספר המוצע.
- 6) הchèפת ספרים בהפסכות ובזמן השיעור.
- להלן כמה מן ההצעות שגובשו לאחרן:
- שעת קריאה אחת, לפחות, בכל יום בשיעורייו של מחנן הכתיבה.
  - סיור הכתיבה בצוות שונה לפחות תקופה זו (ולו אך לשעת הקריאה).
  - פינה להבעה בכתב ובচিור שבחיק, המותחת, המעציב וכו'.
  - פינת האIOR — הצעות לאייר עטיות לספרים שאין בהם איורים, או הצעות לאייר אחר בספרים מאויירים.
  - פינת הממחזה — תלבושים ואביזרים שונים לבניית תפאורה ולהמן חזות הטיפוף או הדמויות.
  - פנות נספות — הצעות לשינויי הסיום של הספר, להמשך הסיפור, תשובה על השאלות שנടנו עוררו בעקבות קריית הספר.
  - בכל כיתה תהיה תיבת בה יובאו הצעות ורעיוןות לפעליות נספות ובקשות של ילדים בספרים שהיוו רוצחים לקרוא.
  - בסיום החודש ירכזו החיבורים והציגוים בספר הכתיבה.
  - אפשרויות נספות להפעלה בכיתות — חלקת הכתיבה לקבוצות, שככל קבוצה תבחר לעסוק בנושא מסוים או בספר; או שהכתיבה יכולה תבחר בסוג ספרותי מסוימים או בספר.
  - בктивות הגבירות, נרחבת.

יש אפשרות לבחור בספרים הקשורים לנושאים הנלמדים בהן כגון: שנות ה-30 למדינה; או להשוות בין ספר היסטורי לבין האינפורמציה הניתנת בספר החסטרויה.

הכנות לקראת יום הפתיחה

לשם יצירת אווירה מתAIMה הווקמו בביית הספר מספר פינות. בהכנות נטלו חלק התלמידים ומchnיכיהם והם הסתייעו במורים לצירור ולמלאה.

עלلوح גדול בכנסייה הווקמה תערוכה שלספרים המ מייננים לפי סוגים ומלואים בכרזות. כן נרשמו התחלות של סיפורים. עלلوح אחר תחת הכותרת "ונח mend העץ להשכיל" הומחש בוצרה פלאטית עץ שככל ענף מצין סוג ספרותי — ספרי מדע, ספרי דמיון, אגדות, ספרי הרפתקאות וכו'.

הווקמה פינה להבעה יצירתית — מטה רתת להפעיל את תלמידי הכתובת במשך חדש הספר. השם שניתן לפינה היה "באו נשבר את הראש". הפינה הוכנה ע"י המורות וקבוצת תלמידים מכיתה ח' שהיו אחראים להפעלה.

המשמעות היה: "תמונה מוזות" — חבר ספרות לתה מונה או תן כותרת. "רכבת ספרות" — כתוב ספר לסידרת תМОונות ברצף.

"התחלות של ספרות" — כתוב המר שד לספר. "טליזיה" — תלמידי כל כיתה קיבלו ספר או שיר והוטל עליהם להosiף איורים, או לחבר ספר או שיר ולאיiron. "קובע הרעיון" — הצעות לשמות, לכותרות ולחיון נספחים.

המשימות נשאו אופי תחרותי. הווחלט שהשם, הסיפור והairo המוצלח ביותר יוציאו לפני תלמידי הכתובת ואחרות. פנו הוחלט שששיפורים יצורפו בספר בגודל של נייר בריטול.

בחוגים לדרמה של תלמידי הכתובת הגבו הות ושל תלמידי הכתובת הנמוכות, החלו בחיפוש אחר ספרים מתאימים לחיבות השונות ובחוגות להמחזקם. ילדי כיתה ז' ח' קראו גם ספרים באנגלית והתכוונו להמחזקם לפני תלמידי הכתובת הגבו הות.

טיואר הפעילות בחודש הספר
יום הפתיחה: היום החל בחילוקטו של "הקטלוג" בכיתות. לאחר מכן התקיימו כניסה חטיבתיים שבו כל אחד הופיע כור לבית אבי" ו"שרה גיבורת נילי". הילדיים חיברו סיפורים שונים וחיצנו אור לימים החלנו להזכיר עם הילדים מה זה טעם. החלנו להזכיר עם הילדים מה זה טעם ספרים מסוימים ולהציגם בפרטם מה לפניי שאר ילדי הכתובת. לקרהת הפה נושא פניה עומר המכנו יחד עם הספר קראו.

נסוף לפעילויות שנעשתה בכל כיתה וכיתה במשך החודש, נפגשו תלמידי כל הכתובת עם ספרים.

הפגישות התקיימו בבית הספר. ילדי כיתה ז' ביקרו בספרייה בית-העת, בבית-דפוס ובכרייכית "כתר".

במשך השבוע הראשון של החודש ביקר רוז תלמידי כל הכתובת בפינה "באו נשבר את הראש" ונטלו חלק במשימות, בין היתר הציעו שמות בספר שירצ' את חיבוריהם וairoיהם. מבין ההצעות: "סיפור אלף יلد וילד", "פרופספר" "קור למובוספר", "ספר לכלום לגודל ולקטן" ו"גוליספר" (הספר הגדל של הספרים הקטנים). השם שנבחר היה "גוליספר".

שבוע השני של חודש הספר השתלבו בקבוצות המאמצים מתלמידי כיתה ז' ח' בעבודתו של שאר הכתובת. הכתובת המ-צת ילדים וקראה מבחן מפרי עטם מתווך 'גוסיספר' ומתוכך היצירות שתכתבו למדור "הטליזיה". ספר כתות אף ערכו, לר' על סיום חדש הספר, מפגש עם הורים או מפגש עם הורים וסופה.

סיכום:

היענות של הילדים והמורים, שיתוף הפעולה החודק ביןם לבין הנהלה, התלהבות והענן שניגלו הילדים בכל הפעילותות שהתרחשו במשך חדש הספר, מוצאים את ביטויים בקטעה שככבה את התלמידות עם סיום חדש זה:

כל הימים, כל הימים
חולמת אני על כובע קסמים
covע קטן מקשר צווחה,
abhängig אותו ואומר, למשל:
covע, עשה שלא יגמר חדש הספר,
שנמשיך לקרוא סיפורים,
לראות הצגות ולהמשיך
איפלו, סתם כך.

את תרומתו של החדש הזה יוכל לה-
עירך לשנתרחק ממנו יותר. נותר לנו רק לקות שאכן היה בו משום טיפוח הקראית ועидודה ומספר הקוראים ילק-
וינדל.

סיכום — ביום הסיום, במסגרת כנס

3. אישיותו של יותם. מיהו יותם ומה עושה אותו מתאים להיות קוסם. כאמור בספר: "זה יותם והה טיבו: קוצר רוח, אמיץ לב. במוותו — המזאות מהמצאות שוניות" (עמ' 16). ככלمر בעל דמיון, ניען וחסר סבלנות הרוצה להשיג כל דבר בזמנן קצר. מאוחר יותר יתרברר לנו שייתם אהוב כל דבר עליון; אהוב כל דבר קשה, אך יתור מכלiah דברי פלא" (עמ' 26). כאשר יהיה קוסם יהיה עליון להחמוד עם הקשה, יראה דברים עליזים ויחולל מעשי פלא. מיהו אפוא יותם? אולי אפשר לומר שהוא ילד עירני, אולי מעט יוצא דופן אך לא בזרחה קישוגנית.

כלומר יותם הוא כמעט ילד הכל הילדים. האם השינה שינוי מהותי? מאן שהיה קוסם ובקשר לכך מה קורה ליחסו לשתייה קוסם? האם השינה שינוי מהותי? מאן העיתון געשה עצוב יותר, התיאבו ניטל ממנו, מיעט לשחק בחצר, פסק לקרוא את העיתון בשחאתה (עמ' 54); יותם בהוליווד הוא ילד עצוב למדרי, אלום כשהוא חזר לביתו, הוא חזר להעלולין. נראה שלא חל בו שינוי מהותי. אך נוספת לו חכמת חיים והכרת העולם על בעיותיו, במילימ אחרות — הוא התבגש.

4. בידתו של יותם בהיותו קוסם. כל זמן שיתם היה ילד שובב רגיל, עשה את תעלולי בחברותא. אך כאשר זכה בכוח הקסמי, הוא פועל ביחידות, הוא נזהר מלהלך לאיש את סוד כוחו. וכן, אפילו כשהוא מוקף אנשים, אףלו כשהוא שורי בחיק משפחתו — הוא בודד מאד.

למה יותם אינו מגלה לאיש את סוד כוחו?
יתכן שתשובה לכך נמצאה בשורה המסיימת את השיר "קובע קסמים":

"כִּי הַגְּדוֹלִים לֹא יָבִינוּ כָּלְלָה."

ואולי נבין בעיה זו טוב יותר על רקע שירה של מרום יлон-שטקליס:

... והוא שלוי, והוא — בסוד...

... ואיש עוד לא ראה אותו,

... ואיש עוד לא שמע אותו — ...
(יקידי טנמן, מתוך "שיר הגדי").

כלומר, לא רק ניכור, אלא החושת כמה שחשים בה בין השאר על ידי שמירת הסוד. ואולי רדיפת המשטרת אחריו, היא התשובה לשאלת השעלינו. יתרכן שיתם חש שאין החברת יכול להשלים עם קיומו של יצוא דופן בקרבה. סביר לשער שיתם לא מגלה את סודו עקב כל הגורמים שהוכרנו ויש לשער שכורא יגיב לשאלת זו לפי אישיותו הוא. תפקיד המורה, שמדריך את תלמידיו, לאפשר להם להגיב כל אחד לפי דרכו.

5. יותם זוכה בכוח קסמים. מה הוא עשה בו? כיצד מציג הספר את מה שהוא עשה? נראה שרוב מעשיו הם מעשי קודס: מכוגניות עפות באוויר, נשים הולכות אחריה, הוא עצמו רואה

1. מראוי המקום הם לפי תרגומו של יי' ליכטנביים, הוצאה עם ישוב (דו חסכו), תשכ"ה.

יותם הקסם" - יאנוש קורצ'אק

הצעה לעיון ראשון בספר

מאת: נירה פרדקיין

כשאנו מכינים יצירה ספרות להוראה, הרי בשלב ראשוני רצוי לעיין בה, להתרשם ולסכם אלו נושא אים, בעיות ושאלות היא מעוררת אצל הקורא. לאחר זאת יוכל המורה לברר אלו מואומים נושאים אפשר להציג לכיתה, באיזה מהם תעסוק ההוראה ובאיזה דרכם דידקטיות. רשותה כזו של נושאים היא מעוצם טבעה אישית ושונה מקורה לקורא. לכן יש לשער שככל מורה יאפשר לתלמידיו להשפשע בדרך זו או אחרת על העלתה הנושאים שידונו בכיתה.

רשימה ראשונה ולא ממצה של נושאים לעיון בספר "יותם הקסם":

1. "יותם הקסם" על רקע כלל יצירותו של קורצ'אק. ספר נוסף על ילד וייחסו עם העולם סביבו מנקודות ראוותו של סופר אהוב ילדים. סיפור המתרחש במדינה כלשהי, בשם (הפייטיב) נודע לנו רק באמצעותו. כך בולטם יותר הערכים הכלל אנושיים עליהם מספר הספר.

2. הסיפור כ厶זון מילוי עקייף של משלאות (כמושות أولי) על ידי סיפור של ילד המגיע למאה שבוגרים אינם מגיעים — כוחות על טבעים. מוטיב זה של שאיפה לכוחות על טבעים מוכבב ידוע בספרים ובספרים לילדים. למשל:

כל הימים, כל הימים
חולמת אני על כובע-קסמים.
covu קטן, מוקשת נזחה,
העשה כל מה שאינו רזה.

(לאה גולדברג, "covu קסמים" מתוך "מה עשות האילות").

monicrim לנו ספריהם ומעשיות על טבעות קסמים, לחשי פלאים ועוד ועוד. אלום כאן הספר
הוא כאילו ריאלי, באוירה של חיי יום יום ולא של ארץ הפלאות וכח יותם באותו כוח
קסמים לו השתקקה כל כך אותה ילדה שבריר.

ארץ הילדים - "בקייננה"

מאת: ירדנה הדס ושותה איתון

דבר סדרן, בנסותו להגדיר את יאנוש קורצ'אק, אמר עליו שייחודה הוא בכך ש"כל נושא ופרטיו נושאינו הם אחד — עולם של הילדים".
הקייננה" היא עולמו של ילד, הבא אליה כדי להינטש מעט מעולמו הקבוע, הקודר, טולם ילדי העוני היהודיים.
אין זה סיפור אוטופי כ"מלך מתיא הראשון", שכן אין הקיטנה בשלטה ע"י ילדים, אלא ע"י מבוגרים, ה"מפריעים" לא פעם לחיניכיהם הקטנים, בטווות קורי החלום והשח颤.
הקייננה" היא צירוף מופלא של תיאור אובייקטיבי, ערכים חינוכיים, אלגיה (המבהה עצובה עללים של ילדים) והומר משותבב ומונחים.
הקייננה היא גובלעת-קיים, הסוגרת על הילדים מפני יצירורו של העולם החיצוני, מאפשרת להם מעין "רויביגונאנדה" ומעניקה להם מיפוי של הטבע, כשהיא מתרכזת בנפשם של ה"יוסקים" אחרים עומדים הבlesh המהולל, האיש שעלה מוחו שמחים כל הרושים, ככלمر אין זה סיפור על דיפת הרע את הטוב. מודיע אם כן מפהיד יותר את השלטונות? אוily נמצא את החשובה בשיחת המלומדים: "היש לפחד מפני הפלאי?... יש לפחד... במקומות שדרושים عمل ויגעה, הוא מוגש רעיוןתו בדרך השבעה; והוא הדבר הנורא!" (עמ' 108).
עודין לא הוכרנו נושאים רבים וחשובים אחרים כמו:
— תארוי הווי, סיפור קסמים על רקע של סיפור ריאלייסטי לבוארה.
— הרהורים על החברה האנושית והתנהגותן של הבריות בסיטואציות שונות.
— הסגנון המיחוד של קורצ'אק בסיפור זה על החומר והעצב שבו — ועוד ועוד.

ואינו נראה. הקורה יכול לחתות, למה יותם איינו מנצל את כוחו לשיטת קסמים מהותיים יותר? תהייה זו מתגברת על רקע תיאור ענייה של משפטו; מודיע איינו עוזר לה? אולי משם שהוא עצמו היב להשתנות כדי לבצע שינויים מהותיים, ואין האדם יכול להשתקנות כל כך מהר.

אולי משם שיותם צער מדי ועדין איינו בשל (נזכר את המלך מתייא ומה שארע למדיינו כאשר השליט עלייה את הילדים).
ושמא משם שאפילו הקוסם אין בידו הכוח לשנות סדרי עולם. אכן כאשר הוא מנסה להחיזות את סבתו (עמ' 66–67), או כאשר הוא רוצה להפוך יבשה לים (עמ' 82–83), לא רק שהקסם אינם יכולים בידו, אלא שיד געלמה חובטת בו.
יצירות ספרות רבות מטפלות במוטיב זה של אדם שכוח רב נמסר בידו. פעמים רבות התוצאה היא שהכח השחית את בעליו או שבעליו גענש על יהירותו. מה קורה ליחסם? הכוח שבידיו גורם לו שיעשה מעשים חסרי אחריות ובכמעט יגרום לאסון (למשל עמ' 82–83), אבל רק כמעט.

הסיפור מציג את הבעייה אך بلا להפיח את הקורה. יותר עצמו נבלה ממה שעשה, הוא עצמו פוקד "כי משך חודש ימים לא יצליח כל קסם" (עמ' 55) ומאותר יותר "יזליח כל אחד מקסמי רק לאחר שאחזר על הפקודת פעמים —..." (עמ' 90). מעשויו אלו בונם את דמותו של יותם כילך אחראי, אף כי לבארה הוא קל דעת, הם גם מסיעים לסיפור להעמיד את קוראיו בפני בזיהושם שעשו יותם בכוו ומודעוו לו.

מעשה שנעשה — נעשה ואי אפשר למקו מספר המעשים והחטים. יותר אולי כבר רוצה להдол להיות קוסם, אך כבר איינו יכול המשטרה כבר בעקבותיו. אפילו שה Kapoor לשומר את סודו, גילו השלטונות עובדת קיומו של פלאי בתוכם ואחר כך את זהותו של אותו פלאי כל הדעת. אפילו יתدول מהיות קוסם, לא תהיה לו המשטרה ובמקרה כזה כיצד יתגונן?
יותם היה לקוסם, תחילה היה הדבר משועשע, אולם במהלך הסיפור הוא נאלץ פעמים לעזוב את ביתו ולנדוד.

יותם מול החברה. החברה אינה יכולה לשאת את קיומו. בולטת העברה שבראש הרודפים אחרי עומד הבlesh המהולל, האיש שעלה מוחו שמחים כל הרושים, ככלמר אין זה סיפור על דיפת הרע את הטוב. מודיע אם כן מפהיד יותר את השלטונות? אוily נמצא את החשובה בשיחת המלומדים: "היש לפחד מפני הפלאי?... יש לפחד... במקומות שדרושים عمل ויגעה, הוא מוגש רעיוןתו בדרך השבעה; והוא הדבר הנורא!" (עמ' 108).

ואנו מיהש לילדים כוחות שאין בהם אובייקטיבית, איינו מערב אגדה או אידיליה.

* יאנוש קורצ'אק, בקייננה, תרגם: ארית בוכנר, הוצאת "יסוד", תל-אביב.
† הספר, שנכתב בשנת 1910, נקרא במקורו: "יוסקים מושקים ושרוליקים".

שרים מיתרי הכנור ובאולמים הושלך הס, כי הנערם מקשיים ומוציאים. ורק מאחריו החלוגות הפתוחים, משוחחים האורנים עם עצמו ועם השמיים... (עמ' 134).

אל הפיט משתורת גם הנימה היהודית, הוויה שבין המולדת הפולנית לבין בניה היהודים הקטנים:

"— שירה יפה! — אומרים האורנים (על השיר העברי) — אבל מדוע זה לא נבין את מלות השיר?" (עמ' 137).

בדומה לכך אמר קורצ'אק על השפה הפולנית, שבמקום מגורייהם מכיריהם אותה הילדים בשפה כלולה והשלמה, שאף היא שינחת דמותה בבואה אל הקיטינה:

"כאן בכפר מחייכת אליהם השפה הפולנית בירק העצים ובזוהר הקמה, מושלבת ומשוררת בשירה העילiosa של צפרי העיר, מבrikha כפנני הוכבים, נשבת בנשיבות הרוח".

לצורך המאמר אנו עושים מ scho מלאכווי, בהפרידנו את יסודות הסיפור למשמעותיהם, כאילו אין הדברים מארג תי ורוטט אחד.

ברור שלא כן הוא. לדוגמה: הפיט, בקטע האחרון (על השפה הפולנית), מהוות בעת ובונונה אחת אף ערד חינוכי עליון, האומר כי לא האבע הלשוני קבוע את החיים בין בני האדם, אלא משחו גדול מוה, החובי מabhängig השפה, השפה, בעצם, אינה אלא כחומר ביד דובריה.

ן. ההשתאות — והכוונה להשתאות זו, כיון שהיא עוברת חותם השני בספר. ואולם, מלאיו יובן, הקצינו כאן סעיף מיוחד להשתאות זו, כיון שהיא או לפיט גם ייחד.

כי היא אינה חוט נפרד, אלא מהותה, לא פעם, תרומה להומו או לפיט גם ייחד.

פגישות הילדים העירוניים עם בעלי חיים, צמחים, וטופעות נוספת שמוקוּן בהוֹי הכפר והטבע — חזרות שוב ושוב, בשפה לאלה הדילד מודגשת בהם:

החל מן הילד התמה על צמיחה עלי תפוח-האדמה (עמ' 14), דרך הקטעים הנפלאים המתארים את צפיית הילדים לצאטו של החילוץ, התרגשותם למראה יופיה של הצפרדע (עמ' 120, 123), וכן יחסם לפרפרים (עמ' 79), או החלטתם ש"שם, במרקח, במקום ששמות נשענים על העיר, שם סוף העולם" (עמ' 123).

ז. ערבים חינוכיים — בדרך כלל נודף ריח לא נעים מספקטים חינוכיים, הקוגנים להם שביתה בסיפור. הדברים עלולים להישמעibusים וסקולסטיים, מעין הטפת מוסר, ואולם אצל קורצ'אק אין הטפה ואין הכוונה. הדברים זורמים בחוי הקיטינה והקורא הגערן סופג לתוכו מלאי של קריטריה יוננים מוסריים וערכים חינוכיים, ללא שיתמן את לבו או את דעתו על כך, לאחר מכן, חזקה על ניצנים אלה שימושו לנבות בו, בעיקר אם יקבלו סיוע (כמובן, לא בצוות הטפה...).

הערכים החינוכיים מהווים כמעט את דוחתי לעומת העלילה והחוכן שם הערב בספר זה, ונסה,

אפוא, לסקרום, בראשי פרקים בלבד:

התמענות הלאוים בחוי הילדים בקייטינה (עמ' 12); שמות החופש המעליה את עיר העשרה (עמ' 12, 13); העובדת כי הילדים עצםם והנבראים לשפטם את המפירים את הסדר; והמוניטים, בהם הילדים הם הנוגנים את הצוינים למעשיהם הطيبים והרעים גם יחד; ולבסוף, רעיון המליחות המחליל בדף הספר, "לסלווה צרייך כאשר הנאש הוא טפשון, קטן, או עני ומוונה ואינו רע" (עמ' 138). כל אלה הם רק קצת מן הקצת מני היופי המתקנן האוצר בספר.

ב. יסוד אלגני — המתרב אינו מנסה להסתיר את עצבונו הרבה, הנובע מהכרת קשי החיים של הילדים. כוחו של התיאור בכך, שאינו נוכח אל הפאות, והוא מוגן בחירות:

אביו של פרידמן, האופה "חזר לפולין לאפות לחמניות לאחרים עד שירוויז לככד לחם לילדיין" (עמ' 15).

גם דיוח תמים לכוארה, של ילדים (במצבייהם להורים) כי "הם אוכלים חמץ פעמיים ביום", נוגע לבב במיוחד, באשר הוא מעמיד עניין, שהוא מנת חלקו של כל ילד נורמלי, ככל, המוגש לילד-העוני ע"י הנהלת הקיטינה.

דוגמה אחרת, הקשורה לחום הלבוש היא "כחונת לכסיגדי". הילד בן העוני אינו זוכה לבגד חדש — קורצ'אק הקפיד מאד על הונגה מלאה וטובה לילד הקיטינה, אך אין הוא מטיף, כי האוכל נחוץ וחינוי, הוא מעיר בפשטות כי "לא לחינם כתוב מלומד אחד, בספר עבה מאוד: אסור לתה גור להה שאינו אוכל דיסחה בחלב".

קשיים בקשרו בין המדריכים לבין הילדים, שאינם דוברי פולנית, היו בלי ספק מקור לתקלות רבות. קורצ'אק מצטט את ג'אום הקבע של ילדים, בפנותם למדריכיהם: "או, או, או", שפירioso יכול להיות מ"חסר לי כפתחו", או "ע乞 אותי יתוש" ועד ל"איוה פרה יפה"...

פטלים בוגוסח ילדי מהוות אף הוא מוקד, שאילו מתנקז, מדי פעם, ההומור הקורצ'קי:

"פעם אחת בעונה מוכרח לקרות משתו אים וגורא".

ד. פעולותן — אמרנו בפתח דברנו, כי קורצ'אק אינו יוצר אידליה של שהייה בקייטינה. אולם קיימות בטקסט כמה נקודות, המזכירות תיאורים אידיליים של ילדות בכפר. הספר עשיר בסיטואציות דינמיות, המשחיק-ימלה, חפירת מבצע, בנייתו וההתבצרות בו, ואפיו שריפה מודומה, שיש לבכורה בשושן.

ה. יסוד פוטי — בד בבד עם האותנטיות הקנאית כמעט, שור קורצ'אק אל רקמת העלילה (שאין בה מן הבדיוניות) נימי פיטו, שאינם גראים ורים, או חרוגים במסכת שארג.

הפיט מצויה בעיקר בתיאורי הטבע, הוא צובע בצלביהם חמים את הנוג:

"שמש גדולה, בחירה וטובה, של הכפר הפולני, מביטה על הילדים בתיוך וברוך" (עמ' 48). או:

"משיחו כישף את החורשה הקטנה של הקיטינה, ולמרות כל הטרדות והdragות המשמש זורחת ושמחה, ואם ישנים עננים, הרי הם ממחיקים..."

בשגרוזובסקי עומד בלילה, באמצעות האולם, ומגנן "ליליה טוב", לנערים, ללא חווים — "כך

2. יש בחים שתי מלכות" — אומר קורצ'אק — "מלכת הבידור, הטרקליניס והבגדים המפוארים... ומלכה ענקית של דאגות, רעב וعمل מפרק" (עמ' 105).

3. מעניות ההשוואה בין מוטיב זה ובין "דבר חביב קרה מזמן" מטור: "שירים מכל הצלבאים" מאת עודה ברולא.

4. ניתן להשוו את סדר יום של ילדי הקיטינה עם תיאור יומו העמוס של וולולה ב"כחום היום" מאת שרגזובסקי: בעניין הפעלהות עיין הפתיחה ל"לביבות" מאת טשרניחובסקי.

שרים מיתרי הכנור ובאולומים הושלך הס, כי הנערם מקשבים ומאוננים. ורק מאחרי החלונות הפתוחות, משוחחים האורנים עם עצמו ועם השמיים..." (עמ' 134).

אל הפיזוט משוחרת גם הגימה היהודית, הזורה שבין המולדת הפולנית לבין בנייה היהודים הקטנים:

— שירה יפה! — אומרים האורנים (על השיר העברי) — אבל מדוע זה לא נבין את מלות השיר? (עמ' 137).

בדומה לכך אומר קורצ'אץ על השפה הפולנית, שבמקרים מסוימים מכיריהם אותה הילדים כשפה קלולה והשפלות, שאף היא שינתה דמותה בזואה אל הקיטינה:

"כאן בכפר מחייב אליהם השפה הפולנית בירק העצים ובוזה הקמתה, משולבת ומשוחרת בשירה העילiosa של צפרי העיר, מברקה כפניי המכובים, גושבת בנשיבות הרוח".

לצורך המאמר אנו עושות משחו מלאות, בהפרידנו את יסודות הסיפור למשמעותיהם, אליו אין הדברים מאגר חי ורוטט אחד.

ברור שלא כן הוא. לדוגמה: הפיט, בקטע האחרון (על השפה הפולנית), מהוות בעת ובונגה אחת אף ערד היוכני עליון, האומר כי לא הצבע הלשוני קבוע את היחס בין בני האדם, אלא משחו גדול מזו, החובי מאחריו השפה. השפה, בעצם, אינה אלא כחומר ביד דובריה.

ו. השתאות — והכוונה להשתאותם של ילדי העיר בקייננה לתופעות הטבע. הקצינו כאן סעיף מיוחד להשתאות, זו, כיוון שהיא עובה כתות השני בספר. ואולם, מאליין יזון כי היא אינה חוט נפרד, אלא מהות, לא פעם, תרומה להומו או לפיות גם יחד.

פישיות הילדים העירוניים עם בעלי-החיים, צמחים, וטופעות נספות שמוקרן בהוויה אכפר והטבע — אורות שוב ושוב, כשהפליה הילידית מודגשת בהם:

חל מן הילד התמה על צמיחה עלי תופעה-האדמה (עמ' 14), דרך הקטעים הנפלאים המתארים את צפיית הילדים לצאתו של החלון, התרגשותם למראה יופיה של האפרду (עמ' 120, 123), וכן יחסם לפופרים (עמ' 79), או החלתם שם, במרחך, במקום שהשימים נשענים על העיר, שם סוף העולם" (עמ' 123).

ג. ערבים היוכנים — בדרך כלל נודף ריח לא נעם מספקטים היונקיים, הקונים להם שבייה בספורת. הדברים עלולים להשמעibus וסגולטיים, מעין הטפה מוסר. ואולם אצל קורצ'אץ אין הטפה ואין הכוונה. הדברים זורמים בחוי הקיטינה והקורא העיר סופג מתוך מלאי של קרייטר-יונאים מוסרים וערבים היונקיים, בלי שייתן את לבו או את דעתו על כך, לאחר מכן, חזקה על ניצנים אלה שימשיכו לנבות בו, ביעיק אם יקבלו סיוע (כמובן, לא באוצרת הטפה...).

הערכים החינוכיים מהווים כמעט את הishi של העלילה והתוכנן שם הערב בספר זה. גנטה, אפוא, לסקרם, בראשי פרקים בלבד:

התמעשות הלאוים בחיי דילמים בקייננה (עמ' 12); שמחות החופש המעלת את טרד העמירה וממלכת ענקית של דאגות, רعب וعمل מפרק" (עמ' 105).

ב. מעניות ההשוואה בין מוטיב זה ובין "דבר חביב קרה מזמן" מתוך: "שירים מכל הצבעים" מאות עדר בורלא.

4. ניתן לשנות את סדר יומם של יידי הקיטינה עם תיאור יומו העמוס של זולחה ב"כחות היום" מאת שאלת טרנינוחובסקי: בענין הפעלתנות עין הפתיחה ל"לביבות" מאת טרנינוחובסקי.

ב. יstor אלג'י — המחבר אינו מנסה להסתיר את עצבונו הרוב, הנובע מהכרת קשי חיים של הילדים. כוחו של התיאור בכך, שאינו נסחף אל הפתחות, והוא מוגז בתירוק:

אביו של פרידמן, האופה "חזר לפולין לאפות לחמנויות לאחרים עד שרווייה לכבר לחםليلו" (עמ' 15).

גם דיווח חמים לכואורה, של ילדים (במכתביהם להורים) כי "הם אוכלים חמץ פעמיים ביום", נוגע לבב במיוחד, באשר הוא מעמיד עניין, שהוא מנה חלקו של כל ילד זורמלי; כמובן, המוגז לילד-העוני ע"י הנהלת הקיטינה.

דוגמה אחרת, הקשורה להחומר הלבוש היא "כחונת לכסיגדל". הילד בן העוני אינו זוכה לבגד חדש המותאם למיזוחין, אלא מקבל — מטעמי חסכו — לבוש שיישמשו שנים מספר.

ג. הומר — קורצ'אץ הקפיד מעד על הונגה מלאה וטובה לילדיו הקיטינה, אך אין הוא מטיף, כי האוכל נחוץ וחוני. הוא מעיר בפשטוות כי "לא לחינם כתוב מלומד אחד, בספר עבה מאוד: אסור לחת גור זהה שאינוائق דיסחה בחלב".

— קשיים בתקשות בין המדריכים לבין הילדים היהודיים, שאינם דוברי פולנית, היו ביל ספק מקור לתקלות רבות. קורצ'אץ מצטט את "נאום הקב" של ילדים אלה, בפניהם למדריכיהם: "או, או, או", שפירושו יכול להיות מ"חסר לי כפתח", או "עקבות יתושים" ועוד ל"אייה פרה יפה"...

פטילים בוגוסח ילדי מהוות אף הוא מוקד, שאליו מתנקז, מדי פעם, החומר הקורצ'אי:

"פעם אחת בעונה מוכרכ לקרוות משחו אים ונוואר".

ד. פעולנות — אמרנו בפתח דברנו, כי קורצ'אץ אינו יוצר אידיליה של שהייה בקייננה. אולם קיימות בטקסט כמה נקודות, המזכירות תיאורים אידיליים של ילדות בכפר.

הספר עשיר בסיטואציות דינמיות, בஸחקרים-מלחמות, הפירת מבצר, בניהו והתחבצרות בו, ואפילו שריפה מדומה, שיש לכובוה בשwon.

ה. יטוד פיטוי — בד בבד עם האותנטיות הקונאית כمعט, שוחר קורצ'אץ אל רקמת העלילה (שאין בה מן הבדיוניות) נימי פיטוט, שאינם נראים זרים, או חורגים בנסיבות שרג.

הபיטוט מצוי בעיקר בתיאורי הטבע, הוא צובע בעכבים חמימים את הנוף:

"שמש גדולה, בהירה וטובה, של הכפר הפולני, מביטה על הילדים בחיק ובירוק" (עמ' 48). או: "משיחו כישף את החורשה הקטנה של הקיטינה, ולמרות כל הטרדות והdagות המשמש וורחת ושמחה. ואם ישנו עננים, הרי הם מהיכים..."

בשגרובסקי עומד בלילה, באמצע האולם, ומנגן "לילה טוב", לנערים, ללא חווים — "כך

2. "יש בחים שתי מלכות" — אומר קורצ'אץ — "מלך הבידור, הטרקלינים והגבדים המפוארים... וממלכת ענקית של דאגות, רعب וعمل מפרק" (עמ' 105).

3. מעניות ההשוואה בין מוטיב זה ובין "דבר חביב קרה מזמן" מתוך: "שירים מכל הצבעים" מאות עדר בורלא.

4. ניתן לשנות את סדר יומם של יידי הקיטינה עם תיאור יומו העמוס של זולחה ב"כחות היום" מאת שאלת טרנינוחובסקי: בענין הפעלתנות עין הפתיחה ל"לביבות" מאת טרנינוחובסקי.

הבנת הילד מושירה את הסיפור, והוא הדרין בכבוד העמוק, שרווח המספר לצערם ולדמעותיהם של פעוטים:
"כאשר אדם מבוגר מתעצב, הוא יודע שהיגון יחולף ושוב יהיה שמח. כאשר ילד בוכה, נדמה לו כי מעתה תמיד יבכה, תמיד יהיה אומל" (עמ' 131).

הבינה הסולחת את התנהגו של אנשל מועברת ע"י המחבר לקוראו:
"הילדים לא ידעו כי לא מלייתו היה אנשל רע ונרגן. בתחילת היה רק מכוער וחלש ולא רצוי לשחק איתנו, ولكن חזל לאחוב את הנערים והחברים" (עמ' 131).
לענין זה משתיר גם תיאור הידיות הנפלא בין חיים (הילד החזק, היודע ל"חת בשניים"), ובין צ'רנצקי, הבוהה וחולם בהקץ (אשר המתין פעמייד עז כדי שהצפור "תענה" לו), והחוות מציאות ודמיון, מעש ופזות, מטען הינוכי ומשמעות — בוכות כל אלה נשאים ילדי-הקייננה צעירים תמיד, למורה העבודה ששבעים שנה (בקירוב) חלפו מאו לידם הספרותית.

5. חזר וראה הערכה מס' 1.

"והילד הזה הוא אני"*

מאת: אלכס זהבי

התופעה הופכת שכיחה: אנשים, שעיסוקם כתיבה ומעולם לא כתבו לילדים, יושבים יומם אחד, בהיותם מבוגרים למדי, וכותבים ספר לילדים, שמצטיין במקוריותו וברענוןתו. זה היה מקרה של אורי אורלב ("חיות החושך") ומקרה של סמי מיכאל ("סופה בין הדקלים") ועתה — יהודה אטلس, עיתונאי ומחבר ספרים למבוגרים, פירסם צורך שירים לילדים, מקורי ומעוניין.

מושרים רבים כתבקו לילדים על מוצבים אופייניים בחיי היומיום שלהם ועל תחושים שכיחות: על יחסים עם החורים, על חבורות, על עצב, חרדה ובידות ווד. חלקם נתן להם ביטוי רגשי עז, ויציב מוצבים אוניברסליים בצורה דרמטית (דוגמת מים ילרטקליס), אחרים ניסו לתבלם כמעט הומור (דוגמת 'גפן ות' בנימין), ורבים נזקקו למ תוכנות השיר המהויר הבוני היטב. יהודה אטلس נזק, אמן, לעייתי חרוז, אולם, ספק אם הילדים יזהו את ה"מנולוגים" הקצרים שבසפרו עם

שירים. בדומה לצורה, כך גם המוצבים המועוצבים בספריו שונים מן המקובל. מה עשה יהודה אטلس? הוא איתר (ואולי, שיחזר) מוצבים מחיי הילד, שבהם הוא חש שלא בנוח, או שהוא חש שאין מבנים אותו, ואף מוצבים אחדים של עונג אדרבה, אין ישן, ייני שלוי היה ישן נושא, משנות טרי'ם, כמדומה, והיהתי טעם בו כל מני טעים שבulous. הדברים באו כשם בעצמותי וטעם ציפויות בדבש שאתה גונב בחשאי מבית אמא ואוכל לתיאבון בעליית הגג.

נדמה, שכדי לובות שעה קלה בעליות גג שלバイליק ושל א' פרג'ן להתפלא ולהתפעל מן הדמיון שבנושא, למורת ריחוק המקום והזמן שביניהם. ואולי מותר לנו להשתעשע בפרפרזה ולשיך לביאליק את הקטוע האחרון של א' פרג'ן, עם שבע השפחות שלה המדומות והמקסימות, וכך לומר: "... לא היו מצלחות לנער את מחיי מאבק בתירמידר וספריהם, מנופי גולה, מן הצפור השבחה מן המזרחה, מאיינות/manachot זרות לרוח, מלביםם במדבר, מצפיררים, מן החרצר, ועוד ועוד".

המשך מעמוד 41

וידועים אתם מה טעםה של "קריאת ספרים פסולים" בעליית הגג? לא, אתם אינכם יודעים וגם לא תדעו עד עולם. כי על כן "קוראי עתונים" אתם. את "מכתבי העתים" בעליית הגג אין קוראים, אלא מלקרים, מוצאים, שותים בzymea ומשתקרים בהם... ואין רע אם "מכתב העת" הוא בן אשתקד דاشתקד. אדרבה, אין ישן, ייני שלוי היה ישן נושא, משנות טרי'ם, כמדומה, והיהתי טעם בו כל מני טעים שבulous. הדברים באו כשם בעצמותי וטעם ציפויות בדבש שאתה גונב בחשאי מבית אמא ואוכל לתיאבון בעליית הגג.

הביאה לדפוס אסתר טרסי-גיאן

* יהודה אטلس, והילד הזה הוא אני, ציורים: דני קרמן, הוצאת כתר, 1977.

קסדס הספר

לפיותה הנמוות

תיאורים בחרוזים, משענאים ומלאי דמיון, שבמרקזם הרעל יונ שאלפל דבר יש בית. שם שלבעליהחאים השונים בתים שונים, כך גם לאברי הגוף: הכבוע — בית בראש, הנעל — לרגל, הכפפה — ליד וכיו"ב; ולעצמים שונים: הארון — בית לבגדים, הקמרן — לכלי הכתיבה, הצינור — בית למים, הצדור — לאויר ועוד.

הספר צבעוני מאוד ומלווה באירועים נאים.

מעשה בקיופוד שניסחה לשנות את זהותו כדי שיצליח להתחבר עם סנאי, אך גילה שלא סימני ההיכר, שלו, הקוצים, הוא חשוף לסכנות ואינו יכול להתקיים. האיוורים מלאיתן ורוחם של שובבות שורה עליהם.

יש ספרים שעיקרם האיוור שמלווה את הטקסט הקצר. ספר מסווג זה מיועד בראש וראשונה לגיל שלפני הקריאה, כאשר הצד החזותי מושך את עיניו של הילד. לקטגוריה זאת שייך "אורלנדו".

הספרמושפע בציורים גדולים ויפים המתארים הווי ודמויו יות מקסיקו, ומלווים את עליותיו של הנשר אורלנדו שגי לה תנורנה, תושיה ואומץ-לב בהצילו כורה זהב אמריקאי, שתעה במדבר במקסיקו.

רחוב היום 22, כתוב:
יעקב רשות, איוורים: אורה,
אל, הוצאה כתה, 1977,
20 עמ., מנוקד.

מה קרה למוקופוד, כתה-
בו: נעמי גל ופרץ קדרון,
איוורים: נתן הלפרן, הור-
צתה כתה, 1977, 21 עמ.,
מנוקד.

אורלנדו — הנשר אמריקי-
הלה, כתוב זAIR: טומי
אנגגרר, תרגמו לעברית:
ビינה ואורייאל אופק, הור-
צתה כתה, 1977, 30 עמ.,
מנוקד.

הילד מספר על מצבים מוכרים ושכחים, שטירידים, או ממשכים, אך משומן ארעיותם או משך הזמן הקצר שלהם, אין הוא מדבר עליהם עם המבוגרים ואין כותבים עליהם. הילד הנפשע עם ספרו זה של יהודה אטאלס חש כאילו ניתנת לניגיון-מציה לעיסוק בעניינים, שימוש מה אינם זוכים לתשומת-לב. הנוסח הפשט האר-תני שובר את המחיצה בין העניינים ה"פערתיים" הללו לבין הספר, שיש בו לעיתים יסוד רוחק או גבורה.

לשונו של יהודה אטאלס אינה מתילדת, ופרט לשימוש חזוז ב"ית" (ת'רגלים, ת'תיק) — אין בה אף יסודות של עגה. מבחר המלים בספר איינו דל, ותוחשות האוטנטיות מתקבלת בזכות המבנה התחרيري של הדברים, הקרוב יותר לשון הדיבור.

ילדים מחפשים ספרים שיבטאו את עולם בשון מובנת — ספרו של יהודה אטאלס מסיע לקרב את הספר אל הקורא בכוח, ומעניק לילדים תחושה של קירבה וחיממות.

האוירים של דני קרמן ראויים לבחינה מיוחדת של איש מקצוע. קרמן נתקע כאן למתכוונת שאינה מקובלות בספר-ילדים עבריים. לא רק שהאוירים יפים ומאבחנים מצבים ברגישות ובהומור, אלא שיש בהם רמזי אינטראפטציה העשוים לסייע לילד להבין טוב יותר את המסר שנשלח אליו ע"י המחבר באמצעות השיר.

"הנה גדלתי"

לא רק הגודלים סקרנים וחוקרים את עברם. גם הקטנים רוצים לדעת כיצד הגיעו למקום שהם עומדים בו.

mutnum קשתי מסורת במילים פשוטות לילד איך האיכילו אותו, מי שמר עליו בשכבו לישון, כיצד התיחסו אליו המבוגרים במשפחה, מה קרה בשצמחו השינויים הראשונים, מהן שתי המלים הראשונות שלמדו לבטא וכדומה. שאלות ותשובות מסווג זה מקיפות את תקופת חייו הראשונה של הילד ועד הגיעו להבנה וליקולת של ביצוע פקודות ועכומות בפועלות.

זהו ספר ילדים שאין בו סיפור מעשה, אך יש בו הרבה סיפוריים קצרצרים על תקופות הילדות. הפניה הישרה אל הילד "אתה יודעת", "אתה חשבת", "אתה כועס", "פעם הייתה תולה" וכדומה — פניה זאת תגרה את הקורא הצעיר לקרוא בספר, כי ירצה לדעת מה עוד ייאמר לו על עברו והוא שכח או לא ידע כלל.

ג"ב

* קשתי מטעה, הנה גדלתי, איוורים: מרצה מנאי, הוצאה עמיה, 1977.

שמעון הוא לצד בעל דמיון פורה, האוהב לספר מעשיות תודע נסיען לשכנע את חבריו באמונות סיפורי. בספר מתוארת חברות הילדיים על היחסים ביניהם, הקוכב פליקטים, רגעי הקנאה, המאבק על המנהיגות וסיטואציות אחרות האופייניות לחיה' חברה בשכונה.

הקוראים הצעריים יזהו עם הדמויות המופיעות בספר ועם הסיטואציות הנוצרות מן היחסים הנקומים ביניהם.

סיפורים על בני העדה החרדית בירושלים בתקופת טרום המידנית. סיפורים על מעשי חסד, שמרת מצוות, אהבה בין שכנים ואהבה לירושלים. ההווי העולה מן הסיפורים מומחץ בציורים מלאיהם.

לכיתות הגבוהות

הספר מהווה המשך לסיפוריו של ישראלי לרמן על שכונת נוערינו. גיבוריו הראשיים, אחוד וצפירה, לומדים בכיתה ח', ומתפתחים ביןיהם יחסים אופייניים לראשית אהבה. כמו בספרו האחרים של לרמן מתארות גם כאן עלילות משנה רבות. באמצעותם אנו מתודעים למערכת היחסים בין הנערים רם לבן עצם בראשית ההתגברות, בין הנערות לבין נערים מבוגרים יותר וליחסים המורכבים שבחברת מבוגרים, הנוצרת בקהילה קטנה. נגליים חשי' גומלין בין הקורה לחברת המבוגרים לבין גורל הילדיים.

סיפור רגש ומהימן המאפשר לילדים כיוום להתבונן עצם מם, דווקא משום ריחוק המקום והזמן של העלילה.

סיפור רגש על יום בחוי' ילד בירושלים. של שנות השלושים. בסיפור צירוף של התරחשויות, תחרשות ותגבורות שהן מעין חתך של מאפייני עללמו הפנימי של ילד ושל יחסיו עם מיננו ועם בני המין השני.

שמעון בעל הדמייה כ-
ח': שרגא גפן, איזורום:
תרעה תנאי, הוצאה עמי-
חי, 1977, 96 עמ', מנוקד.

מספרוי ירושלים, כתבה:
יוכבד סקס, איזורום: שי-
רה ומרם המבורגר, הור-
צאת ספרית סקסופון, 4/
רכבים, מנוקד.

קיו' של צענינה, כתבת:
ישראל לרמן, איזורום:
אורה איתן, הוצאה עט
עובד, תש"ח, 101 עמ'.

טומלי, כתב: עמוס עז,
איזורום: אורה איתן, הור-
צאת עם עובד, תש"ח,
85 עמ'.

סיפור עלAMIL התמנון הבא לעזרת בני-האדם. הוא מציל את קפיטן סמופר המפוזר וሞמן לגור על היבשה בין בני-האדם. ברגע עיווילים הוא מתמנה למצליל — נונן שיורי שחיה לילדיים, מציל אנשים מטבחה וועוזר למשטרת החוץ פנים לכלוד מבקרים. הוא משעשע את קהל הceptors בו בהתחchap שפושיותיו לכיסא, למגלהה, למכוונית, לחדר קרן, לפיל ווועה, הכל תודות לשמונה זרעוותינו. הסיפור, המלווה בציורים בהירים, משעשע ונונן מרחב לדמיוון.

מיכל הקטנה, הכועתה על שאין אחיה וחבריו משתפים או-תנה במשחקיהם, מסתתרת מפנים ומאלצת אותם לחפש אחיה. תוך כדי כך מוצאת מיכל מציאה. לאחר שתיא פוג' שת את אחיה והם מתפישים, זוכים שניהם במצבה השבtab אבדה.

סיפור המעשה, על רקע תיאור היחסים בחברת הילדיים הצעיריים, עשוי לעורר עניין בלבדם של ילדים בגיל הרך.

שירים בגוף ראשון, מעולמים של בניים ובנות בגיל הגן וראשית ביתיה הספר, על בעיות העולות ביחסיהם עם זולתם ועל מצ-שונה בהם הם שרויים עם עצםם. השירים מחזרזים וקצובים והמצבים השונים מווארים בהומור דק אך קומוניקטיבי.

לכיתות הבינוניות

אלינה היא ילדה עולה מרוסיה הנאנקת בקשוי קליטהה בארץ. קשיי השפה, ביישנותה וקשה הסתגלותה לחישך נר-אים בעיניו חברותיה באור שונה. לדין היא אגותנית וגור-עלית. על רקע קוונפליקט זה אנו מתודעים אל אלינה וחברותיה וудים לחץ ההולך ונעלם בחזרוגה. אלינה לומדת יותר על הארץ ונקלטה. הביטוי החיצוני לכך — שינוי שמה לאילנה, ובהמשך עולה חדשה לכיתה — אלינה מטפלת בסוניה.

הצילומים האוטנטיים תורמים לאווירה ומעוררים אמון במסופר.

AMIL — התמנון השותה, כתב ואירוע: טומי אונגר, בינה תרגמו לעברית: בינה ואוריאל אופק, הוצאה כתור, 1977, 28 עמ', מנוקד.

המצאה, כתבת: יוכבד סקס, איזורום: מי אריה, הוצאה ספרית סקסופון — ספריה חינוכית דתית, 15 עמ', מנוקד.

אני אנוד אותך, כתבת: רה איתן, הוצאה כתור, 1977, 20 עמ', מנוקד.

אלינה היא אילנה, כת-בה: מירה מאיר, ציל-ם: יעל רוזן, הוצאה ספרית פועלם, תש"ח.

מושט בעולם

פרטים בספרות ילדים

בchap. ב' (ח' של'ה) של "ספרות ילדים ונעור" נדפס מאמרו של אפרים תלמי "פרטים בספרותנו לילדים", בו נסקרו ארבעת הפרטים המופיעים בישראל לסופר ילדים ופורטו כל חתני הפרטים עד לשנת תש'ד. להלן המשך הרשימה של ארבעת הפרטים ומידע על פרטים נוספים.

פרק זאב

מטעם משרד החינוך והתרבות והקרן להנצחת שמו של אהרן זאב ז"ל. בשנת תש'ה קיבל את הפרס שМОאל הופרט על ספרו "אריות בירושלים" (צייר יוסי שטרן, הוצאה "מדסה") — הרפתקה בלשית שבה מתחשים ילדים את המטען ולומדים פרקים בתולדות ירושלים.

בשנת תש'ו קיבל את הפרס אוריאל אופק על ספרו "אין סודות בשכונה" (ציירה ארала, הוצאה "ספריית פועלים"), "המצלה להעביר אל הקורא הצער בחבעה אמנותית נופים ואישים משוכנות ילדים של המחבר" (מנימוקי ועדת השופטים).

בשנת תש'ז זכו בפרס — סמי מיכאל, על ספרו "סופה בין הדקלים" (צייר יעקב קמחי, הוצאה "עם עובד") — פרקי ילדים ונערות של המחבר בסימטהות בגדי, שהם בעיניו עולם מלא קסם ואימה.

— נעמי וייניך, על ספרה "ילדה שגדלה" (לא ציורים, הוצאה "הקיבוץ המאוחד") — חייה מספרת בגוף ראשון על חייה במוסד חינוכי, ועל יהשי אנוש ולבטי בוגרות.

בשנת תש'ח זכו בפרס — אורי אורולב על ספרו "חיה החושך" (ציירה מילכה צייק, הוצאה "עם עובד") — "סיפור בגוף ראשון על מאבקו של ילד עם פחדיו, המיצגים על-ידי דמות בזיהה, שיחסיה עם הילד מסמלים את עצמת חרדוותו ואת מידת התגברותו עליהם" (מנימוקי ועדת השופטים).

— יהואש ביבר על ספרו "סופת הגליל" (צייר גיורא כרמי, הוצאה "עם עובד") — "עלילותיה של טוסה ערבית מאי לידתה במאחל בדואי בנגב וגולגולתי חייה המשעי רים בגליל" (מנימוקי ועדת השופטים).

פרק יציב

ניתן עלי-ידי הקרן להנצחת מריה ויצחק יציב ז"ל ומערכת "דבר לילדים". בשנת תש'ד זכה בפרס מעוז חביב על ספרו "הקשרים העיריים" (נדפס תחילת בהמשךם ב"דבר לילדים" בשם "עלולים על זרנונה"). ציירה נורית יובל, הוצאת מ. מזרחי) — חוותות-ילדים מרגניות במושב בדורות הארץ בחודשי המאבק ומלחמות העצמאיות.

בשנת תש'ה זכה בפרס פוצ'ו (ישראל ויסלר) על ספרו "חברות מתשותח" (עומד להופיע בהוצאה "שרברך") — סייר בעליה הומוריסטי על חברות ילדים המסייעת לאדם זקן וערירiy למצוא את בנו שאבד לו באירועה בתקופת השואה.

בשנת תש'ו זכה בפרס משה בונישאול על ספרו "רודפים אחרים, יונתן" (צייר המחבר, הוצאה "הקיבוץ המאוחד") — הרפתקה נостalgית של חברות ילדים ירושלמיים בימי המנדט.

בשנת תש'ז זכה בפרס אריה רוזאנסקי על ספרו "מלך העבועות" (עומד להופיע בהוצאה "יבנה") — קורותיו המופלאות של נער בדואי בהרי מואב.

בשנת תש'ח זכתה בפרס נורית זרחי על ספרה "ילדת חז" (ציירה אורנה איתן), עומד להופיע בהוצאה זמורה, ביתן, מודן) — לבטיה של ילדה עירונית שנשלחה ללימוד בקיבוץ.

בפרס-כבד, לרגל שנת השלושים למדינה, זכתה אפרים תלמי על מפעל-חייו בתחום הספרות והעתונות לבני-הנוער.

פרק למדן

ניתן עלי-ידי עיריית רמתגן בשנת תש'ד זכתה בפרס רבקה קרן על ספרה "קטי, יומנה של נערה" (צייר גיורא פרמי, הוצאה "עם עובד") — יומן רגש ורוי אויריה של נערה יהודיה בבודפשט, עד עלייתה לארץ.

בשנת תש'ה זכתה לא הונען הפרס. בשנת תש'ו זכתה בפרס לוין קיפניס על ספריו "מועדן ישראל" (צייר יעקב גוטמן

הוצאה ש. זימזון) — עשרה כרכים של שירים וסיפורים על חגי ישראל ומועדון.

בשנת תש'ז זכתה בפרס אירנה ליפמן על ספרה "פיקי זה אני" (לא ציורים, הוצאה "עמיחי") — שלוש שנות התבגרות בחיוו של נער המתמודד עם הביעות הסובבות אותו.

פרק יעקב אשמן — לסייעו הקצר

ניתן עלי-ידי מערכת "הארץ שלנו".

בשנת תש'ו ניתן הפרס לראשונה יעקב שביט על ספרו "יומט וההיפופוטם" (ציירה רות צרפתי, הוצאה "הדר") — יידיות משעשעת בין ילד קטן לבין סוס-יאור גדול.

לארכומם של רבקה ומיכאל בן- יצחק ז"ל אשר ניספו בפצת המחלבים בכיכר ציון
בירושלים בתמזה תש"ה.
הספר הזוכה יבחר על-ידי לשונה שופטים שימושו על-ידי המזיאון. המועוניינים
להשתתף בתחרויות מודרניים לשלווח את הספרים המאוירים לאגף הנער, מזיאון
ישראל, הקရיה, ירושלים, ולציוו על המעטפה: "תחרות בן- יצחק". טקס הענקת
פרס בן- יצחק יתקיים בתחלת קיץ תשל"ח.

100 שנה להולדת ציון ורנו

ב-8 בפברואר ש. ז. חוגג עולם ספרותה הילדיים מלאות 150 שנה להולדתו של ז'ול ורן (1828-1895), מיוצריו הספרות המודיעינית-הרפטקטנית לנווער,ומי שפונה "נבייא העת החדש". בארצות רבות בעולם (כולל ישראל) הופיעו השנה תרגומים חדשים שלLIBRARY
רבים מספוריו המהאזורים. בפאריס נערכה תערוכה מקיפה של שבעים ספריו, וכן הופיע קטלוגביבליוגראפי של יצירותיו, לפניו מתברר כי ז'ול ורן עד היום אחד הספרים המתורגמים ביותר בעולם; ולא זו בלבד, אלא שבארצות שונות הופיעו ספרים, שהמוציאים שלהם ייחסו אותן לא רק לסופר זה. ברוסיה, למשל, הופיע ספר בשם "רובינזון על חוף הרים", עליון חתום שמו של ז'ול ורן, ואילו למעשה ז'אן עיבוד ספר הרפטקטאות מאיון רייד.

100 שנה ל"פינוקיו"

שנה הבאה תמלאנה מאה שנה מאז נדפס בעיתון-ילדים איטלקי הפרק הראשון אל "קורות בובת-עץ", מאת קרלו קולודי (לורנציני) — הסיפור הקלאסי היחיד חיים בעולם בשם "פינוקיו". לציון מאורע זה החלו באיטליה ההכנות לחגיגות שתאי אשכנה שבועות אחדים. הוצאת-הספרים ג'ונטי (פרינצה) כבר הוציאה מהדורתייובל מפוארת של הספר. היא מתכנתת וטערוכה בירלאומית, שתכלול את כל עשרות התרגומים של היצירה (כולל התרגומים העבריים). כנס בירלאומי יערך גם בcpf קולודי, הנושא את שמו של הסופר-הuiteנווי, מחבר "פינוקיו".

פרש אסתר רבינו ביבי

ניתן מטעם סמינר הקיבוצים "אורנים", תרומותה של המכנת והסופרת אסתר רבינו ביבי. הפרש מוענק ליצירות שנכתבו לגיל הרך — לגנוזלים ולכיתות א' ב'. בשנת תשלה קיבלו את הפרש אמירה עתיר על ספרה "נמשים מלא החוף" (ציירה תרצה טנא, הוצאה אל"ף), וויסי גמזו על ספרו "בוא נגלה את אמריקה". בשנת תשלי'ז ניתן הפרש לתקווה שריג על ספריה "לנו משלונו" (הוצאה "הקבוץ המאוחד") : א. "אגודות חז"ל לילדיים" (ציירה גלי הוס). ב. "אליהו הנביא הנה הוא בא" (צייר אבי מרגולית). ג. "הבעל-שם-טוב בא" (ציירה רות אילון-פרורת). בשנת תשלה קיבלה את הפרש מרום דות על ספריה : א. "מעשה בחמשה בלוניים" (ציירה אורה איל, הוצאה "ספריית פועלים"). ב. "מגפים" (ציירה מיכל אפרת, הוצאה "הקבוץ המאוחד"). ג. "הבית של יעל" (ציירה אורה איל, הוצאה "ספריית פועלים").

עיטור אנדראשן

בשנת 1959 קיבל נחום גוטמן עיטור-כבוד על ספרו "שביל קליפות התפוזים" (הוואת "יבנה").
בשנת 1969 קיבל משה שמייר עיטור-כבוד על ספרו "כולם ביחד" (הוצאת טבר-סקי).
בשנת 1970 קיבל משה שמייר עיטור-כבוד על ספרו "על-ידי המועצה הבינלאומית לספרות-ילדים" (צ. ב. ב. I).

פרק ה' הוועד הבינודתי בישראל

ניתן לספר-ילדיים שיש בו משומם תרומה להבנה ולקיירוב-לבבות בין הדעות השונות. בשנות תשל"ז-צ'תה בפרס דוריית אויגוד על ספרה "ידידות במבחן" (ציירה נורית יובל, הוצאת "הדר") — ספרו ידידותם האמיצה של הנער העולה החדש גבריאל וניהלן הערבי חמיד.

פרק בון יצחק עבר איר ספרי ילקוי

קרון בר- יצחק וגאנַג הנער של מזיאוּן-ישראל הכריזו על תחרות על איוֹרי ספרי יָלִדִים. פרס זה يولען אחת לשנתיים לאמן ישראלי חי בארץ עבר איוֹרים בספר-ילדים היוצא לאור בישראל. מטרת הפרס לעודד אמנים להוציא ספרי ילדים המציגים איוֹרים. המדליה תוענק על-ידי מזיאוּן ישראל וקרון בר- יצחק, שנוסדה

ד"ר א' אופק, ג' ברגסון, ד"ר טרסו, י' הדר, א' זהבי, ראה חוברת ב' (י"ז).
 אי' גולפֿאָר — משורר, מרצה באוניברסיטה בן-גוריון בנגב.
 מרימ רות — סופרת, מבקרת ספרות.
 יונה אילית — מורה ספרנית.
 נירה פרדקין — עורכת תוכניות לימים.
 שולה איתן — מורה לספרות ילדים ולדרמה יוצרת.

ה תוכן

	עיוון ומחקר
3	"עברית נצורה": עלckett שירי גנוזילדים העברי מתפרקת תהיית-הלשון — אי' גולפֿאָר . . . . .
18	ספרים מוסר עבריים לילזאים — ד"ר אוריאל אופק . . . . .
24	ההיפופוטמים החביבים והסימפاطיים — מרימ רות . . . . .
	DRAMATIS PERSONAE
29	קורצ'אַק סופר ילדים — גרשון ברגסון . . . . .
40	חוויית הקריאה — הביאה לדפוס ד"ר אסתר טרסינגניה . . . . .
	MINIATURES
42	"חודש הספר" בבית הספר — יונה אילית . . . . .
	"יותם הקסם" — יאנוש קורצ'אַק, הצעה לעיון ראשון בספר — נירה פרדקין . . . . .
	BIBLIOGRAPHY
49	ארץ הילדים — "בקייננה" — ירדנה הדס ושולת איתן . . . . .
53	"זהילד הזה הוא אני" — אלכס זהבי . . . . .
54	"הנה גולדטי" — ג'יב . . . . .
	INDEX OF THE BOOKS
55	סקירת ספרים לכיתות נמוכות, ביןionicות וגובהות . . . . .
	REVIEWS
58	פרסים בספרות ילדים . . . . .
61	100 שנה לאַול-וּרְן . . . . .
61	100 שנה ל"פינוקיו" . . . . .

SIFRUT YELADIM VANOAR

JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

Vol. IV, No. 3 (15)

18 King David St.

March 1978

Jerusalem, Israel

CONTENTS

Study and Research

- "We Sing Hebrew": A Study of Kindergarten Songs
from the Period of the Rebirth of the Hebrew
Language, 1898-1916

E. Y. Galper 3
Dr. Uriel Ofek 18
Mirriam Rot 24

- Moral Books for Children in Hebrew
The Charming Hippopotami

Personalities

- Korczak, Children's Author

Gershon Bergson 29

Experiences of Reading

Dr. Esther Tarsi-Gai 40

Methodology

- "Book Month" in the School

Jonah Eilat 42

- "Jotham the Sorcerer" by Janusz Korczak:
Suggestions for one about to read this book
for the first time

Nira Fradkin 46

Reviews

- Children's Land — "In the Summer Camp"

Yardena Hadass and Shula Eitan 49

- "And this Child is I"

Alex Zehavi 53

- "Behold I have Grown Up"

G. B. 54

From the Bookshelf

- An Annotated List for the Lower, Middle and Upper Grades

55

Around the World

- Prizes in Children's Literature

58

- The 150th Anniversary of the Birth of Jules Verne

61

- "Pinocchio" after 100 years

61